

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
Регіональні мововживані особливості закарпатського літературно-мистецького та культурологічного журналу "Együtt" у випусках 2021-2022 рр.

Ференці Ержебет Чобівна

Студентка II-го курсу

Освітня програма «Мова і література угорська»

Спеціальність 035 «Філологія» 035.071 «Мова і література угорська»

Рівень вищої освіти: магістр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № 107 / 14.10.2024.

Науковий керівник:

Газдаг Вільмош Вільмошович, доктор
філософії, доцент

Завідувач кафедри

Берегсасі Аніко Ференцівна,
зав. кафедри, доктор габілітований, професор

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра філології

Кваліфікаційна робота

Регіональні мововживані особливості закарпатського літературно-мистецького та культурологічного журналу "Együtt" у випусках 2021-2022 рр.

Рівень вищої освіти: магістр

Виконавець: студентка II -го курсу

Ференці Ержебет Чобівна

Освітня програма «Мова і література угорська»

Спеціальність 035 «Філологія» 035.071 «Мова і література угорська»

Науковий керівник: Газдаг Вільмош Вільмошович, доктор філософії, доцент

Рецензент: Дудич Катерина Іванівна, доктор філософії, доцент

Берегове
2025

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Filológia Tanszék

**REGIONÁLIS NYELVHASZNÁLATI SAJÁTOSSÁGOK AZ EGYÜTT
CÍMŰ KÁRPÁTALJAI IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS KULTURÁLIS
FOLYÓIRAT 2021-2022. ÉVI LAPSZÁMAIBAN**

Magiszteri dolgozat

Készítette: Ferenci Erzsébet

MA II. évfolyamos magyar nyelv és irodalom

szakos hallgató

Témavezető: Dr. Gazdag Vilmos PhD, docens

Recenzens: Dr. Dudics Katalin, PhD, docens

TARTALOM

BEVEZETÉS.....	6
A KÉTNyelvűség.....	7
A kétnyelvűség fogalma	7
A kétnyelvűség kialakulásának okai	8
A kétnyelvűség jellemzői.....	9
Az egyéni és a közösségi kétnyelvűség fogalma	11
A kétnyelvűség kategóriái a nyelvtudás szintje szerint	12
A kétnyelvűség és a nyelvek használati gyakorisága	12
A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK NYELVI ÉS KULTURÁLIS HELYZETE.....	13
A KÁRPÁTALJAI KÉTNyelvűség	15
A KÉTNyelvűségi JEGYEK MEGJELENÉSE	18
A kölcsönszavak	18
A kódváltás jelensége	20
Névhasználati sajátosságok.....	22
A XX. SZÁZADI KÁRPÁTALJAI MAGYAR IRODALOM RÖVID ÁTTEKINTÉSE .	24
Az Együtt folyóirat bemutatása	26
A KÁRPÁTALJAI MAGYAR IRODALOM NYELVÉSZETI SZEMPONTÚ VIZSGÁLATA.....	28
A GYŰJTÖTT ANYAG BEMUTATÁSA	31
I. Államnyelvi kölcsönszavak.....	31
II. Névhasználat	41
II.1. Népevek sajátosságai.....	41
II.2. Pénznevek.....	42
II.3. Földrajzi és közigazgatási nevek	43
II.4. Személynevek.....	44
II.5. Márkanevek	46
III. Kódváltások	47
IV. Nyelvjárási elemek	49
ÖSSZEGZÉS	51
SZAKIRODALOM	53
PE3IOME	58

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
ДВОМОВНІСТЬ	7
Поняття двомовності	7
Причини виникнення двомовності.....	8
Характеристики Двомовності.....	9
Поняття індивідуальної та колективної двомовності.....	11
Категорії двомовності за рівнем знання мов.....	12
Двомовність і частота використання мов.....	12
МОВНА ТА КУЛЬТУРНА СИТУАЦІЯ УГОРЦІВ ЗАКАРПАТТЯ	13
ЗАКАРПАТСЬКА ДВОМОВНІСТЬ.....	15
ВИЯВИ ДВОМОВНОСТІ.....	18
Запозичення.....	18
Явище перемикання кодів.....	20
Особливості вживання імен.....	22
КОРОТКИЙ ОГЛЯД УГОРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗАКАРПАТТЯ XX СТОЛІТТЯ ..	24
Огляд журналу «Együtt».....	26
ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ УГОРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗАКАРПАТТЯ	28
ОПИС ЗІБРАНОГО МАТЕРІАЛУ	31
I. Запозичення з державної мови.....	31
II. Вживання імен.....	41
II.1. Особливості етнонімів	41
II.2. Назви валют.....	42
II.3. Географічні та адміністративні назви.....	43
II.4. Особові імена	44
II.5. Торгові марки.....	46
III. Перемикання кодів.....	47
IV. Діалектні елементи	49
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	53
РЕЗЮМЕ	58

BEVEZETÉS

A kétnyelvűség és annak különféle megnyilvánulásai hosszú ideje a nyelvészeti és szociolingvisztikai kutatások középpontjában állnak, különösen azokban a régiókban, ahol több nemzetiség él együtt, s a nyelvek napi használata szorosan összefonódik a társadalmi, kulturális és történelmi viszonyokkal. Kárpátalja ilyen tekintetben rendkívül izgalmas nyelvészeti terep: a térség történelme, földrajzi helyzete és etnikai sokszínűsége olyan nyelvi jelenségek gazdag tárházát kínálja, amelyek jól szemléltetik a kétnyelvűség komplex természetét.

A kárpátaljai magyar közösség nyelvhasználata sajátos módon tükrözi a régió többnyelvűségét és az ebből fakadó nyelvi érintkezések következményeit. A magyar nyelv mellett az ukrán, az orosz, s bizonyos esetekben a ruszin is jelentős hatással van a nyelvi repertoárra. A nyelvek közötti váltás, a kölcsönszavak alkalmazása, a névhasználati szokások és a nyelvjárási elemek egyaránt arról tanúskodnak, hogy a kárpátaljai magyar nyelvhasználat nem csupán a normatív köznyelv tükröződése, hanem egy élő, változó, több hatás alatt álló nyelvi valóság megnyilvánulása.

Dolgozatom célja, hogy részletesen bemutassa és elemezze a kárpátaljai magyar nyelvhasználat nyelvészeti sajátosságait, különös tekintettel azokra a kétnyelvűségi jegyekre, amelyek a térség magyar irodalmában is megfigyelhetők. Vizsgálatom alapját az *Együtt* című kárpátaljai magyar folyóirat szövegtárházából vett példák képezik, mivel ez a kiadvány fontos szerepet játszik a régió kortárs irodalmi és kulturális életében, és kiváló forrást nyújt a nyelvi kontaktusjelenségek feltérképezésére.

A feldolgozott szövegek alapján egyértelműen kirajzolódik a nyelvi határterület jellege: az ukrán és orosz nyelvű kölcsönszavak beágyazódása a magyar mondatstruktúrákba, a gyakori kódváltás, a sajátos névhasználati megoldások (például orosz vagy ukrán névváltozatok alkalmazása, hibrid névalakok), valamint a regionális nyelvjárási elemek tudatos vagy ösztönös használata mind a kétnyelvűség különféle aspektusaira utalnak. A nyelvi és stilisztikai rétegzettség e szövegekben nem pusztán esztétikai, hanem szociolingvisztikai értékkel is bír: betekintést enged a kárpátaljai magyar identitás rétegzettségébe, alkalmazkodóképességébe, illetve a nyelvi kreativitásba, amely az ilyen többnyelvű közeg sajátja.

A KÉTNyelvűség

A kétnyelvűség fogalma

A kétnyelvűség (bilingvizmus, angolul: bilingualism) olyan szociolingvisztikai jelenség, amely alatt azt értjük, amikor egy személy vagy egy közösség két nyelvet képes rendszeresen, aktívan használni a mindennapi kommunikáció során. Tágabb értelemben bárki kétnyelvűnek tekinthető, aki két nyelven folyamatosan tud kommunikálni; szűkebb értelemben azonban csak azokat soroljuk ide, akik mindkét nyelvet anyanyelvi vagy ahhoz közeli szinten beszélik. Grosjean (2010) szerint a kétnyelvűség lényege a két (vagy több) nyelv rendszeres használata, vagyis kétnyelvűek azok, akik számára a mindennapi életben mindkét nyelvre szükség van, és ezeket aktívan használják is. Mások, például Skutnabb-Kangas (1997) szerint, a kétnyelvűség ideális esetben az, ha valaki anyanyelvi szinten képes két nyelven kommunikálni, és mindkét nyelvi közösséggel azonosulni tud.

Kritérium	Definíció
	Az a beszélő kétnyelvű,
1. származás	a. aki kezdettől fogva anyanyelvi beszélőktől két nyelvet tanult a családjában b. aki kommunikációs céllal kezdettől fogva párhuzamosan két nyelvet használt
2. azonosulás	
belső	a. aki kétnyelvűként azonosítja magát, illetőleg két nyelvvel és/vagy két kultúrával (vagy annak részeivel) azonosul
külső	b. akit mások kétnyelvűként/két nyelv anyanyelvi beszélőjeként azonosítanak
3. a nyelvtudás foka	a. aki két nyelvet ismer tökéletesen b. aki két nyelvet használ anyanyelvi beszélőként c. aki két nyelvet egyformán jól ismer d. aki a másik nyelven is teljes és értelmes megnyilatkozásokat képes tenni e. aki a másik nyelv nyelvtani szerkezeit legalább részben ismeri és használja f. aki a másik nyelvvel is kapcsolatba került
4. funkció	aki két nyelvet használ (vagy képes használni a legtöbb beszédhelyzetben, saját és közössége igényei szerint)

1. táblázat: A kétnyelvűség definíciói (Skutnabb-Kangas szerint)

A kétnyelvűség nemcsak nyelvészeti, hanem társadalmi, kulturális és kognitív szempontból is jelentős. Világszerte az emberek több mint fele két- vagy többnyelvű környezetben él, így a kétnyelvűség a globális társadalom egyik meghatározó jellemzője (Borbély 2014). A kétnyelvűség elősegítheti a kulturális kapcsolatok erősödését, a gazdasági lehetőségek bővülését, valamint a kognitív rugalmasság fejlődését.

A kétnyelvűség kialakulásának okai

A kétnyelvűség kialakulása komplex folyamat, amelyben a családi nyelvhasználat, a társadalmi környezet, a migráció, az oktatás, valamint pszichológiai és politikai tényezők egyaránt szerepet játszanak. Ezek a tényezők együttesen határozzák meg, hogy egy személy vagy közösség milyen mértékben és milyen módon válik kétnyelvűvé. A kétnyelvűség kialakulásának okai sokrétűek, és elsősorban társadalmi, családi, pszichológiai és történelmi tényezőkre vezethetők vissza.

Főbb okok a kétnyelvűség kialakulására

- **Családi háttér:** Kétnyelvűséget eredményezhet, ha a szülők különböző anyanyelvűek, vagy ha a családban több nyelvet használnak. A gyermek a családi nyelvhasználatból tanulja meg a nyelveket, amelyet befolyásol a szülők és nagyszülők nyelvhasználat, valamint a család anyagi helyzete és interakciós mintái (Karmacsi, 2007).
- **Környezeti tényezők:** Ha a gyermek olyan közösségben nő fel, ahol két vagy több nyelv él egymás mellett, például kisebbségi nyelvi közösségekben vagy kétnyelvű régiókban, akkor a környezet nyelvi hatásai elősegítik a kétnyelvűség kialakulását (Csernicskó, 1998, Csernicskó, szerk. 2010)
- **Migráció és diaszpóra:** Az elvándorlás, külföldi tartózkodás, bevándorlás vagy diaszpórában való élet gyakori oka a kétnyelvűségnek, hiszen az új környezet nyelve mellett megmarad az eredeti nyelv is (Kontra, 1981, 2013).
- **Oktatás és nyelvtanulás:** Az iskolai idegennyelv-oktatás, különösen ha korán kezdődik és intenzív, hozzájárulhat a kétnyelvűséghez, bár önmagában ritkán vezet teljes kétnyelvűséghez. A formális oktatás mellett az otthoni nyelvhasználat és a társadalmi környezet is meghatározó (Beregszászi, 2011, 2021; Beregszászi–Dudics, 2023).
- **Társadalmi és politikai tényezők:** Kisebbségi nyelvek használata, nyelvi asszimiláció, etnikai konfliktusok, valamint a társadalmi attitűdök és normák befolyásolják a kétnyelvűség kialakulását vagy elutasítását. Például a kisebbségi nyelvek háttérbe szorítása vagy támogatása jelentős hatással van a kétnyelvűségre (Csernicskó, 2013).
- **Pszichológiai tényezők:** A motiváció, az azonosulás a másik nyelvet beszélő közösséggel, a nyelvtanulás iránti hajlandóság és a személyes élmények is meghatározóak a kétnyelvűség kialakulásában. A gyermekkorban történő nyelvtanulás előnyösebb, de felnőttként is lehetséges magas szintű kétnyelvűség kialakítása (Navracsics, 2007, Pléh–Lukács, 2015).

A kétnyelvűség jellemzői

A kétnyelvűség definiálásakor számos problémába ütközünk, mivel nincs egyetlen elfogadott meghatározása a fogalomnak és annak, hogy kit is tekinthetünk kétnyelvűnek. Általános formáról nem beszélhetünk, több variációban él (Márku, 2011: 20). A meghatározások nagy száma és a bennük jelentkező ellentmondás abból eredeztethető, hogy az egyes tudomány területek és kutatók különböző szempontokat érvényesítenek és többféle képen közelítik meg a jelenségeket (Beregszászi–Csernicskó, 2003b: 28).

A bilíngvizmus két nyelv és két etnikum kapcsolatának közvetlen vagy közvetett következménye. Az értelmező kéziszótár szerint azt tekinthetjük kétnyelvűnek, aki két nyelvet egyformán jól használ és megfelelően tudja válogatni beszédhelyzethez képest (Gazdag, 2009:199).

Trudgill (1992/1997) értelmezése szerint a kétnyelvűség az egyén azon képességére utal, hogy két vagy több nyelvet ismer és használ. A kétnyelvűség meghatározása azonban nem egységes a nyelvészeti szakirodalomban, mivel a kutatók különböző kritériumokat alkalmaznak annak megállapításához, hogy kit tekintenek valóban kétnyelvűnek. Egyes értelmezések szerint kizárólag azok az egyének tekinthetők kétnyelvűnek, akik két vagy több nyelvet anyanyelvi szinten, azaz azonos fokú kompetenciával képesek használni. Más megközelítések azonban ennél megengedőbbek: ezek szerint már az is kétnyelvűnek számít, aki az anyanyelvén kívül egy másik nyelvben is rendelkezik valamiféle – akár alacsonyabb szintű – nyelvtudással, amely lehetővé teszi a kommunikációt.

Trudgill arra is rámutat, hogy a „kétnyelvűség” kifejezést sok esetben nem kizárólag két nyelv ismeretére alkalmazzák, hanem gyakran azokra az egyénekre is vonatkoztatják, akik három, négy vagy akár több nyelvet is használnak különböző szinteken. Ennek megfelelően a „többynyelvűség” fogalma gyakran a tágabb közösségekre – például országokra, régiókra vagy nemzetiségi csoportokra – vonatkozik, még akkor is, ha ezek a közösségek valójában csak két nyelvet használnak a mindennapi életben. E megkülönböztetés alapján tehát a kétnyelvűség elsősorban egyéni szinten értelmezendő, míg a többynyelvűség a társadalmi, közösségi szintű nyelvi sokféleségre utal.

David Crystal a *Nyelv enciklopédiája* (1998: 451) című művében a kétnyelvűség fogalmának meghatározásával kapcsolatban kritikusan viszonyul a legegyszerűbb, laikus definícióhoz. Véleménye szerint az evidens válasz, miszerint a kétnyelvűség azt jelenti, hogy valaki két nyelvet beszél, nem elégséges a jelenség teljes megértéséhez. Ez a megközelítés ugyanis nem veszi figyelembe azokat az eseteket, amikor a nyelvhasználat nem egyenletes vagy teljes körű. Crystal rámutat arra, hogy az ilyen típusú meghatározás

kizárja mindazokat, akik csak időnként, alkalmoszerűen használják az egyik vagy másik nyelvet, illetve azokat is, akik egy adott nyelvet bár korábban beszéltek, de már hosszú ideje nem használják aktívan.

Továbbá nem tekinthető átfogónak az a definíció sem, amely nem számol az egyes nyelvi készségek eltérő fejlettségével. Például azok az egyének, akik jól értik a második nyelvet, de nem képesek aktívan beszélni azt, vagy akik tudnak olvasni egy adott nyelven, de nem rendelkeznek beszéd- vagy íráskészséggel, szintén kimaradnak ebből a szűk értelmezésből. Crystal arra is felhívja a figyelmet, hogy az ilyen típusú meghatározás nem tér ki a különféle nyelvváltozatok – például dialektusok, beszédstílusok és nyelvi szintek – és az önálló nyelvek közötti kapcsolat tisztázására sem.

Mindezek mellett az egyik legsúlyosabb hiányossággént azt nevezi meg, hogy a definíció nem ad választ arra a kulcsfontosságú kérdésre, miszerint milyen szintű nyelvismeret szükséges ahhoz, hogy valakit kétnyelvűnek tekinthessünk. Crystal tehát egy sokkal árnyaltabb, több dimenzióban értelmezhető kétnyelvűség-fogalmat sürget, amely figyelembe veszi a nyelvhasználat gyakoriságát, a nyelvi kompetencia különböző típusait és mértékeit, valamint a nyelvi identitás és választás mögött meghúzódó társadalmi és egyéni tényezőket is.

Ahogy nem született egy meghatározás arról, hogy mi a kétnyelvűség, úgy nem tisztázott az sem, hogy kit tekinthetünk kétnyelvűnek. A közgondolkodásban találkozhatunk azzal a nézettel, hogy kétnyelvűnek tekintendő az, aki anyanyelvi szinten beszél két nyelvet, például azért, mert szüleik nem azonos anyanyelvűek, vagy, mert külföldön nőttek fel. Eltérő nézet ezzel szemben – a több nyelvészeti irodalom által használt – viszont az, hogy kétnyelvű az a személy, aki két vagy több nyelvet használ a mindennapjaiban (Sándor, 2016: 75).

Fontos itt, a hétköznapi használat, Sándor Klára így fogalmazza meg, hogy miért: „Azt nem tekintik kétnyelvűnek, aki tanórákon akár felső fokon megtanul valamilyen nyelvet, de nemigen használja; azt viszont igen, aki még nem tud jól az új nyelven, de hétköznapijainak az új nyelv természetes közege. Az első esetben az elsajátított nyelvet idegen nyelvnek nevezzük, oktatása tanórán, osztálytermi körülmények között, nyelvelsajátítás szempontjából mesterségesen történik. A második esetben másodnyelvről beszélünk. Ha valaki megtanul egy idegen nyelvet, abból természetesen válhat másodnyelv, ha a beszélő aktívan, a hétköznapiokban rendszeresen használja.”

Az egyéni és a közösségi kétnyelvűség fogalma

Egyéni kétnyelvűség alatt azt értjük, amikor egy személy képes két nyelvet rendszeresen, funkcionálisan használni a mindennapi élet különböző területein. Az egyéni kétnyelvűség számos formát ölthet: lehet balansz (kiegyenlített), amikor valaki mindkét nyelvet közel azonos szinten beszéli, vagy domináns, amikor az egyik nyelv ismerete erősebb (Borbély, 2016: 40). Az egyéni kétnyelvűség kialakulása függhet attól, hogy a nyelvek elsajátítása gyermekkorától vagy később, felnőttként történik, illetve milyen szociális és pszichológiai tényezők befolyásolják a nyelvtanulást. A kétnyelvűség kialakulása számos kihívással járhat, amelyek érintik a nyelvtanulás folyamatát, a nyelvi és pszichés fejlődést, valamint a társadalmi környezet hatásait (Karmacsi, 2007: 14–17).

A közösségi kétnyelvűség ezzel szemben egy adott társadalmi csoport vagy közösség nyelvhasználati gyakorlatára utal. Ilyen esetben a közösség tagjai mindennapi kommunikációjuk során két vagy több nyelvet használnak, és a nyelvhasználatot közösségi normák szabályozzák (Bartha, 1999). A közösségi kétnyelvűség nem egyéni tulajdonság, hanem egy társadalmi, szociolingvisztikai jelenség, amelyben a nyelvek között gyakran munkamegosztás figyelhető meg: bizonyos helyzetekben az egyik, más helyzetekben a másik nyelv a domináns (Lanstyák, 1996).

Jellemző	Egyéni kétnyelvűség	Közösségi kétnyelvűség
Meghatározás	Egy személy két nyelv rendszeres, funkcionális használata	Egy közösség tagjai által két vagy több nyelv mindennapi használata
Szint	Lehet balansz (kiegyenlített) vagy domináns	A közösség tagjai eltérő szinten beszélhetik a nyelveket
Kialakulás	Gyermekkori vagy felnőttkori nyelvtanulás, migráció, családi háttér	Társadalmi, történelmi okok: honfoglalás, migráció, területi változások
Normák	Egyéni preferenciák, szociális és pszichológiai tényezők	Közösségi normák, társadalmi szabályozás
Funkció	Kommunikáció, gondolkodás, identitás	Csoportkohézió, társadalmi integráció, hivatalos és informális kommunikáció

2. táblázat: Az egyéni és a közösségi kétnyelvűség összevetése a szakirodalom alapján

A kétnyelvűség kategóriái a nyelvtudás szintje szerint

Az egyéni kétnyelvűségnek több típusa ismert a nyelvek ismeretének, elsajátításának módja és ideje szempontjából. A két nyelv egymáshoz viszonyított ismeretét tekintve lehet valaki *kiegyenlített (balansz)* kétnyelvű vagy *egyenlőtlen (domináns)* kétnyelvű (Lambert, 1955). Ezeket a fogalmakat részletesebben is magyarázza Borbély Anna 2014-es könyvében (Borbély, 2014: 28–40)

- **Kiegyensúlyozott (szimmetrikus, balansz) kétnyelvűség:** Ebben az esetben a kétnyelvű személy mindkét nyelvet nagyjából azonos szinten ismeri és használja. Ez azt jelenti, hogy a két nyelv kompetenciája egyenlő vagy nagyon hasonló, és mindkét nyelven képes komplex kommunikációra, írásra és olvasásra egyaránt (Borbély, 2014: 30).

- **Egyenlőtlen (aszimmetrikus, domináns) kétnyelvűség:** Ilyenkor a két nyelv ismerete között jelentős különbség van, az egyik nyelv (általában a környezet nyelve) erősebben dominál. Ez a leggyakoribb típus, különösen kisebbségi helyzetben, ahol a második nyelv elsajátítása háttérbe szoríthatja az első nyelvet vagy annak használata korlátozottabb (Borbély, 2014: 40).

- **Részleges kétnyelvűség:** Előfordulhat, hogy valaki csak bizonyos nyelvi készségekben (például beszédben) kétnyelvű, de más területeken (írás, olvasás) nem rendelkezik megfelelő kompetenciával. Ez a szemilingvalizmus jelensége, amikor a nyelvtudás nem teljes körű mindkét nyelven (Borbély, 2014: 65).

A kétnyelvűség és a nyelvek használati gyakorisága

Az ma már nyilvánvaló, hogy a „klasszikus” értelemben felfogott kétnyelvűség, azaz két nyelv azonosan vagy megközelítően magas fokú ismerete a kétnyelvűek túlnyomó többségére nem jellemző. Kétnyelvűnek kell tehát tekintenünk azokat is, akik:

- csak **alkalmanként használják** az egyik vagy a másik nyelvet;
- az egyik nyelvet már **hosszú évek óta egyáltalán nem használják**;
- **jól értenek, de nem beszélnek** egy nyelvet
- akik **megtanultak olvasni, de nem tudnak beszélni** vagy írni egy másik nyelven

Ez a funkcionális, tágabb definíció a nyelvhasználat sokféleségét és a nyelvtudás különböző szintjeit is magában foglalja, nem követeli meg a mindkét nyelv anyanyelvi vagy közel anyanyelvi szintű ismeretét (Grabovac, 2009).

A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK NYELVI ÉS KULTURÁLIS HELYZETE

A nyelvi helyzet, azoknak a társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális és természetesen nyelvi tényezőknek az összessége, amelyek egymással szoros összefüggésben meghatározzák, hogy egy-egy közösség megtartja-e nyelvét, vagy pedig nyelvet cserél. (Csernicskó, 2004: 473)

1918-ig Kárpátalja területe Magyarország része volt, 4 megyét alkotott – Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros. Ezután a háborúk miatt, melyeket különféle békeszerződések követtek Kárpátalja több államhoz is tartozott:

- 1) Osztrák-Magyar Monarchia (1918. november 15-ig);
- 2) Csehszlovákia (1920. június 4. – 1938. október 7.);
- 3) Magyarország (1939. március 15. – 1944. március 21.);
- 4) Szovjetunió (1945. június 29. – 1991. augusztus 23.);
- 5) Ukrajna. (1991. augusztus 23. – napjainkig) (Dupka, 2004: 7)

Az 1991-ben függetlenné vált ukrán állam rövid történetének legmélyebb válságát éli. 2013 késő őszen – hosszú politikai és gazdasági válságok sorozata után és előtt – halálos áldozatokkal járó zavargások törtek ki Kijevben; 2014 márciusában Oroszország annektálta a Krími Autonóm Köztársaság területét; 2014 áprilisa óta folyik a hivatalosan „antiterrorista művelet”-nek nevezett háború az ország keleti végein. (Csernicskó, 2016: 9)

A magyar közösség jogállása, státusa nehezen választható el a magyar nyelv státusától. A korábbi oroszosítást most a hivatalos ukrán nyelv státusának megerősítése váltotta föl. Az ukrán nyelv státusát az alkotmány szentesítette, a nyelvtörvény, az oktatási törvény pedig ennek gyakorlatba ültetését szolgálja. (Csernicskó, 1998: 61)

„Az Ukrajna által 1997-ben ratifikált, a nemzetiségi kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény 14. cikkelye is csupán az anyanyelv tanulásának jogát biztosítja a kisebbségek számára, az *anyanyelvét tanulhatja vagy anyanyelvén tanulhat* fordulatot használva...” (Csernicskó, 1998: 194)

Napjainkban a kárpátaljai magyarok és más kisebbségi csoportok nyelvi helyzete is egyre inkább veszélynek van kitéve. 2019. április 25-én ukrán parlament második olvasatban is elfogadta *Az ukrán mint államnyelv funkcionálásának biztosításáról* című nyelvtörvényt. A törvény gyakorlatilag a családokba és a templomokba számúzná az anyanyelv használatát az Ukrajnában élő kisebbségek számára.

A kárpátaljai magyarság nyelvi viszonyait vizsgálva megállapítható, hogy az intenzív államnyelvi (ukrán) hatások ellenére a magyar nyelv továbbra is meghatározó szerepet tölt be a közösség életében. Az anyanyelv dominanciájának fennmaradása annak ellenére is megfigyelhető, hogy a régióban élők mindennapjaiban az ukrán államnyelv, illetve kisebb mértékben az orosz nyelv is állandó jelenléttel bír. Különösen érdekes jelenség, hogy ezeknek a többségi nyelveknek a hatása nem csupán azoknál a magyar anyanyelvű beszélőknél érvényesül, akik aktívan használják az ukrán vagy orosz nyelvet, hanem olyanok esetében is kimutatható, akik nem beszélik ezeket a nyelveket, és csak alkalmasszerűen kerülnek kapcsolatba velük.

Az ukrán és orosz nyelv hatása leginkább a kárpátaljai magyar nyelvjárások szókészletének alakulásában figyelhető meg. A magyar nyelvjárásokba beépült idegen eredetű elemek, elsősorban kölcsönszavak formájában jelennek meg, amelyek gyakran a mindennapi kommunikáció részévé váltak. Ezek a nyelvi kölcsönzések részben a többségi nyelvi környezet természetes következményei, részben pedig a kétnyelvűség különféle fokozatainak hatására épültek be az egyes nyelvjárási változatokba. A kölcsönszavak alkalmazása ugyanakkor nem csupán a nyelvi érintkezésről tanúskodik, hanem a nyelvi identitás rugalmasságára és a nyelvi alkalmazkodás képességére is utal.

A kárpátaljai magyar lakosság nagy számban használ másodnyelvi elemeket. Az egyes kölcsönszavak elterjedtsége és meghonosodási mértéke azonban jelentősen eltérhet egymástól. Vannak például olyan kölcsönszavak, amelyek igen gyakoriak a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatában, s szinte teljes mértékben kiszorítják a magyar nyelvi megfelelőiket, míg mások csak ritkábban, a magyar nyelvi megfelelőikkel párhuzamosan, vagy azoknál kisebb gyakorisággal fordulnak elő. (Gazdag, 2015a: 22)

A KÁRPÁTALJAI KÉTNyelvűség

Ahhoz, hogy egy nyelvi közösség hosszú távon fenn tudja tartani anyanyelvét, elengedhetetlen annak aktív és rendszeres használata a mindennapi élet különböző színterein. A nyelvmegőrzés egyik legfontosabb feltétele tehát a nyelvhasználat folyamatossága, amely magában foglalja a családi, közösségi, oktatási és intézményi szinteket is. Kárpátalja soknyelvű környezete – ahol számos nemzetiség, így például ukránok, oroszok, románok, ruszinok és magyarok is együtt élnek – olyan nyelvi kontaktushelyzetet teremt, amely szükségszerűen kétnyelvűséget vagy akár többnyelvűséget eredményez az itt élő emberek jelentős részénél (Csernicskó, 1995: 129–130; Lizanec, 1970: 89).

A kárpátaljai magyarság kétnyelvűsége nem elszigetelt jelenség, hanem jól illeszkedik abba a globálisan megfigyelhető nyelvi-társadalmi mintába, amely a modern nyugati világban is gyakori: eszerint a többségi nemzetekhez tartozó közösségek jellemzően egynyelvűek, míg a kisebbségi helyzetben élők – identitásuk és fennmaradásuk érdekében – kénytelenek két- vagy több nyelvet is elsajátítani és használni. A többségi és kisebbségi nyelvhasználat közötti egyenlőtlenség ebben a helyzetben strukturális jellegű, és erőteljesen befolyásolja a kisebbségi nyelv jövőjét, presztízsét, valamint társadalmi szerepét. A kárpátaljai magyar közösség esetében ez különösen fontos kérdés, hiszen a nyelv megőrzése szorosan összefügg az identitás, a kulturális önazonosság és a közösségi kohézió megmaradásával.

A kárpátaljai magyar közösség nyelvi helyzetének egyik legmeghatározóbb jellemzője az, hogy esetükben egyaránt beszélhetünk kisebbségi és őshonos kétnyelvűségről. Az őshonosság arra utal, hogy a magyar nyelvet beszélő közösség évszázadok óta jelen van a régióban, tehát nyelve nem bevándorlás útján került a területre, hanem helyben alakult ki és maradt fenn. A kisebbségi kétnyelvűség ezzel szemben jogi és társadalmi kontextusban értelmezhető: egyrészt a magyar nyelv, mint közösségi első nyelv, alárendelt helyzetben áll az ukrán államnyelvhez képest, másrészt a magyar közösség szociológiai értelemben kisebbség, míg az ukrán lakosság többséget alkot a régióban.

Ez a nyelvi helyzet több szempontból is meghatározza a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatát és kétnyelvűségét. Egyrészt a társadalmi és intézményi viszonyok – például az oktatás, a közigazgatás és a média túlnyomó ukrán nyelvűsége – olyan nyelvi környezetet teremtenek, amelyben a magyar nyelv szerepe korlátozottabb, különösen a

nyilvános szférákban. Másrészt az ukrán és az orosz nyelv hatása a magyar nyelvre jelentős, különösen a szókészlet és a nyelvi szerkezetek szintjén. Az irányított és aszimmetrikus nyelvi kontaktus következtében a magyar nyelvet beszélők gyakran kénytelenek alkalmazkodni a domináns nyelvi normákhoz, míg fordított irányban – vagyis a magyar nyelv hatása az ukránra és oroszra – csupán marginálisan, elsősorban lokális jelenséggént mutatható ki.

Ez az egyirányú nyelvi befolyás tovább erősíti a nyelvi hierarchiát, és hosszú távon hatással lehet a magyar nyelv presztízisére és használatának intenzitására. Ennek ellenére fontos hangsúlyozni, hogy a kárpátaljai magyar közösség számos erőfeszítést tesz anyanyelvének megőrzése érdekében, amelyhez nélkülözhetetlen a kétnyelvűség tudatos és kiegyensúlyozott kezelése.

Az elsajátítás idejét tekintve későinek mondható a kárpátaljai magyarok körében a bilingvizmus. Nyelvtudás tekintetében is igen eltérő eredmények mutathatóak fel. A terület nagytöbbségére jellemző a domináns kétnyelvűség, a felső-Tisza vidéket leszámítva, ahol a magyar nyelv a domináns (Beregszászi–Csernicskó, 2003a: 41–42).

A kárpátaljai magyar közösségnél a nyelvhasználat, nyelvválasztás nem véletlenszerű, hanem különböző tényezőktől függ. Ide sorolható a beszélők nyelvi és kommunikációs kompetenciája (Márku, 2011: 27).

A kárpátaljai magyar lakosság nyelvhasználati szokásait vizsgálva megállapítható, hogy a magyar nyelv leginkább a magánéleti szférákhoz – elsősorban a családhoz és az egyházhoz – kötődik. Ezek azok a színterek, ahol a magyar nyelv használata a legerőteljesebb és legstabilabb, mivel ezek a közösségek belső, informális kommunikációs közegei, amelyek az anyanyelv természetes közegét jelentik. Ezzel szemben a hivatalos, intézményi és formális élethelyzetekben – például közigazgatási ügyintézés, oktatás, egészségügy – a többségi, államnyelvként funkcionáló ukrán nyelv dominanciája érvényesül.

A nyelvválasztás aktusa a kétnyelvű beszélő részéről összetett döntési folyamat eredménye, amelyben számos tényező játszik szerepet. Egyrészt fontos szempont a társadalmi szituáció jellege: például egy többségében magyarok lakta településen, különösen kisebb falvakban, a helyi közigazgatási hivatalokban gyakran természetes a magyar nyelvű ügyintézés. Ezzel szemben a városi környezetben, ahol a lakosság nyelvi összetétele vegyesebb, már nem garantált, hogy a hivatalos kommunikáció magyar nyelven zajlik.

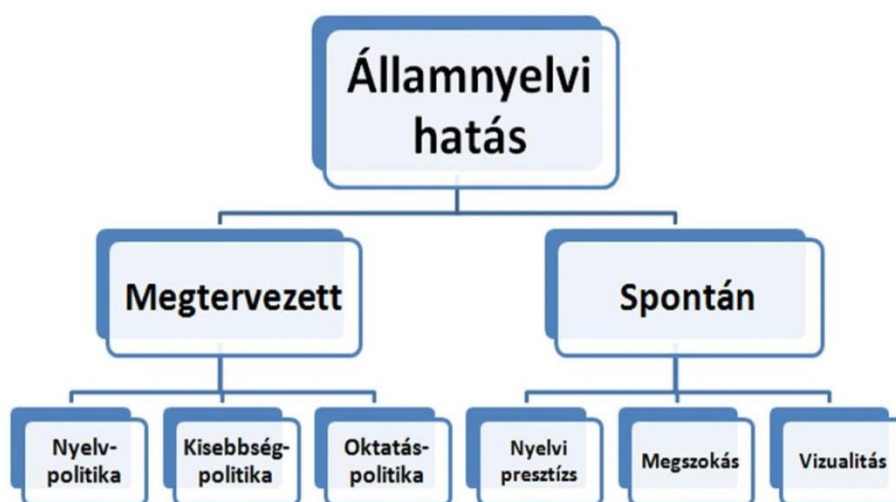
Másrészt a nyelvválasztást befolyásolja a beszélő nyelvi kompetenciája: ha valaki nem rendelkezik kellő szintű tudással egy adott nyelvből, igyekszik kerülni azokat a helyzeteket, ahol az a nyelv elvárt vagy szükséges. Ez különösen jellemző lehet az idősebb

generációra, illetve azokra, akik nem részesültek kétnyelvű oktatásban. A nyelvválasztásra hatással van továbbá a társalgás témája is: bizonyos technikai, szakmai vagy hivatali diskurzusokhoz gyakran jobban illeszkedik az ukrán nyelv, míg a személyes, érzelmi vagy hagyományos tartalmú beszélgetések inkább a magyar nyelv használatát hívják elő.

Nem elhanyagolható szempont továbbá a lakóhely típusa: a falusi környezet általában zártabb, nyelvileg homogénebb, és kedvez a magyar nyelv fennmaradásának, míg a városi környezet nyelvileg heterogénebb, és erőteljesebben érvényesül benne az államnyelvi hatás. E komplex tényezőrendszer alakítja ki a kétnyelvű egyének nyelvi viselkedését, s egyben tükrözi a nyelvi dominanciák és szimmetriák meglévő egyensúlyát vagy éppen egyensúlytalanságát.

A kisebbségi nyelvek presztízse nagyban nő, ha nemcsak a magánszférában használatosak. A magyar nyelv Kárpátalján, több szintén is használatos: iskolákban, szakiskolákban, felsőoktatásban, a helyi médiában (Beregszászi–Csernicskó, 2010: 42–49).

A kárpátaljai magyar nyelvhasználatra nehezedő államnyelvi hatás kétrétű (erre vonatkozólag lásd az 1. ábrát): az első része a természetes nyelvi kapcsolatok eredményeként megvalósuló nyelvi jelenség. A kárpátaljai magyarok ugyanis mindennapi kapcsolatban állnak a területen élő szláv lakossággal, s tőlük elsajátítanak bizonyos tevékenységeket, átvesznek különféle használati eszközöket, s ezekkel együtt spontán módon megtanulják azok elnevezéseit is. Az államnyelvi hatás másik, s sokkal intenzívebben ható oldala az államapparátus által megtervezett (Gazdag, 2021: 11–12).

1. ábra: Az államnyelvi hatás megnyilvánulási formái
(Forrás: Gazdag, 2021)

A KÉTNYELVŰSÉGI JEGYEK MEGJELENÉSE

A kölcsönszavak

Az egymással hosszabb időn át kapcsolatban álló nyelvek között természetes folyamatként jelenik meg a nyelvi elemek átvétele, különösen a szókészlet terén. A nyelvi kontaktus következtében nemcsak közsavak, hanem tulajdonnevek is gyakran kölcsönzésre kerülnek egyik nyelvből a másikba. Az idegen eredetű közsavak az idők során jövevénytávvá válhatnak, vagyis annyira meghonosodnak a befogadó nyelvben, hogy eredeti, idegen nyelvi származásuk többé már nem is tudatosul a beszélőkben. Ezek a jövevénytávsavak általában illeszkednek a magyar helyesírás szabályaihoz, és magyaros formában kerülnek használatba (Lizanec, 1970; Csernicskó, 1998; Gazdag, 2010a, 2010b).

A szókészlet a nyelvi rendszer azon alrendszere, amely a legkevésbé szabályozott szerkezetű, ezáltal a leginkább nyitott az új elemek befogadására. A szókölsönzés – különösen a közvetlen kölcsönzés – tekinthető az egyetlen tényleges formájának annak, hogy egy nyelvből elemek közvetlenül kerüljenek át egy másikba, mivel ilyenkor kizárólag savak és rögzült szókapcsolatok átvétele történik meg (Lanstyák 2006: 15). Az idegen savak sikeres átvétele és beilleszkedése azonban feltételezi, hogy az átvevő nyelvi közösség tagjai legalább részleges kétnyelvűséggel rendelkezzenek, tehát ismerjék az eredeti, forrásnyelvet. Ellenkező esetben nem érthetnék meg az átvett savak jelentését, így azok pontos jelentéstartalmuk megőrzésével nem is tudnának bekerülni az átvevő nyelvbe (Sulán 1963: 261).

A kölcsöntávszó alatt általában azokat az idegen elemeket értik, amelyek eredeti hangalakjukkal azonos vagy hasonló formában kerültek át az átvevő nyelvbe, ugyanakkor tágabb értelemben az átvevő nyelvbe tükörfordítás, illetve jelentéskölcsönzés által bekerült savak is kölcsöntávszónak minősülnek (Lanstyák 2006: 19–20). Ezeket indirekt vagy közvetett kölcsöntávszónak szokás nevezni. Bárczi Géza viszont a tükörsavak külön csoportba való besorolását tartja célszerűnek, ugyanis ezek a tudatos szóalkotások, az idegen savaknak szóról szóra, elemről elemre való fordításai (Bárczi, 2001: 108), tartalmi átvételei (Erdődi, 1952: 462–463).

A direkt, indirekt és hibrid kölcsönzés a nyelvi kontaktus során kialakuló szókölsönzési formák három fő típusa, amelyek a kárpátaljai magyar nyelvvtálozatokban is jól megfigyelhetők.

Direkt kölcsönzés: A direkt kölcsönzés akkor történik, amikor egy másik nyelvből származó nyelvi elem közvetlenül kerül át az átvevő nyelvbe, és ott meg is honosodik. Ez Benő Attila (2008: 19–23):szerint a következőképp csoportosítható:

- **Lexémakölcsönzés:** új szó átvétele, amely gazdagítja az átvevő nyelv szókincsét. Például a kárpátaljai magyar nyelvben az ukrán vagy orosz eredetű *bulocska* (zsömle), *marsrutka* (járat, kisbusz).
- **Szószerkezet és frazémák átvétele:** nemcsak szavak, hanem kifejezések, szállóigék vagy közmondások is átkerülnek.
- **Tulajdonnév-kölcsönzés:** földrajzi vagy személynevek átvétele, amelyek hangalakjukban módosulhatnak. A direkt kölcsönzéshez az szükséges, hogy az átvevő közösség legalább részleges kétnyelvűségi szinten ismerje az átadó nyelvet, hogy a kölcsönzött elemek jelentését megértse és használni tudja.

Indirekt kölcsönzés: Az indirekt kölcsönzés során a szó vagy kifejezés nem közvetlenül az átadó nyelvből kerül át, hanem egy harmadik nyelven keresztül, vagy átalakított formában jelenik meg az átvevő nyelvben. Ez a típusú kölcsönzés gyakran történik olyan esetekben, amikor a nyelvi kontaktus közvetett, vagy a közvetítő nyelv révén terjednek a szavak. Például egy orosz eredetű szó először a magyarországi köznyelvbe kerül, majd onnan a kárpátaljai magyar nyelvváltozatba, vagy fordítva, a szó hangalakja és jelentése módosulhat az átvétel során (Kontra, 1981: 15).

Hibrid kölcsönzés: A hibrid kölcsönzés olyan folyamat, amelyben a direkt és indirekt kölcsönzés elemei együttesen jelennek meg egy adott szóban vagy kifejezésben. Jellemző rá, hogy a kölcsönzött szó vagy kifejezés egyik része idegen eredetű, míg a másik része az átvevő nyelvből származik. (Benő, 2008: 19–23)

A kárpátaljai magyar nyelvváltozatokban a szókölcönzés jelentős és jól dokumentált jelenség, amely elsősorban az ukrán és orosz nyelvek hatására alakult ki a több évszázados együttélés és nyelvi kontaktus következtében (Márku, 2013, Gazdag, 2018).

Gazdag Vilmos és Márku Anita fentebb idézett munkáiban, a korábbi szakirodalomra támaszkodva (mint például: Kontra, 1981; Bartha 2009, illetve Bárány-Csernicskó, 2009 és Csernicskó-Hires 2003) a kárpátaljai magyar nyelvhasználatban megjelenő kölcsönsszavakat az alábbi csoportokba sorolja

1. **Közvetlen kölcsönzés:** A másodnyelvi szó eredeti hangalakjában történő átvétele, kisebb hang- és alaktani módosításokkal. Gyakori a szóbeli kommunikációban, például: *bulocska* (zsömle), *májka* (trikó).
2. **Hangalak-kölcsönzés:** Olyan szavak, amelyek az első nyelv változataiban is ismertek, de a kétnyelvűek a másodnyelv hangalakját használják, például: *dokument* helyett *dokumentum*.
3. **Hibrid kölcsönszavak:** Összetett szavak, amelyek egyik tagja kölcsönszó, a másik pedig magyar eredetű, pl. *főszesztra* (főnövér), *povorotnyiklámpa* (indexlámpa).
4. **Jelentés-kölcsönzés:** Egy magyar szó jelentése bővül a másik nyelv hatására, például a *csenget* szó a „telefonál” jelentésben.
5. **Tükörszók és tükörkifejezések:** Fordítás útján létrejött szavak vagy kifejezések, mint például *átfordít* (lefordít), *(pénzt) cserél* (vált).

A kódváltás jelensége

A kódváltás a kétnyelvűség (vagy többnyelvűség) kutatásának egyik központi kategóriája, amely arra a jelenségre utal, amikor egy beszélő (vagy beszélők) egy adott diskurzuson belül váltanak a használt nyelvek vagy nyelvváltozatok között (Lanstyák, 2005). Tágabb értelemben a kódváltás nemcsak különböző nyelvek (például magyar és ukrán), hanem dialektusok, szociolektusok vagy formális és informális nyelvhasználati módok közötti váltást is jelölhet.

A **kódváltás (angolul: *code-switching*)** az a jelenség, amikor a beszélő egy diskurzuson, mondaton, sőt akár mondatrészen belül váltogat két vagy több nyelvi kód – általában nyelv, nyelvváltozat vagy regiszter – között. A váltás lehet tudatos stratégia vagy spontán nyelvhasználati eszköz, amelyet különféle társadalmi, pszichológiai vagy pragmatikai tényezők motiválnak (Tódor, 2005).

A kódváltás gyakorisága és jellemzői erősen függenek a beszélők nyelvi kompetenciájától, a társadalmi környezettől, a kommunikációs helyzettől, valamint a beszélők közötti viszonytól. Funkciói sokrétűek lehetnek: információhiány pótlása, identitás kifejezése, érzelmi többlet közvetítése, humor, nyelvi játék, vagy akár bizonyos társadalmi normákhoz való alkalmazkodás (Lanstyák, 2006).

A jelenséget élesen el kell különíteni a kódkeveréstől, amely inkább a szavak szintjén történő keveredést jelenti, és nem feltétlenül jár a kód teljes váltásával.

A kódváltás mögött különféle okok állhatnak, például: a beszélők elrendeződésének változása; a társalgás módjának (hivatalos vagy hétköznapi) váltása; témaváltás; megjegyzések vagy javítások beillesztése; az üzenet hangsúlyozása vagy értékelése; nyelvi kompetencia hiánya vagy preferencia; személyesebb vagy távolságtartóbb kommunikációs célok. Ezek alapján a kódváltás nem csupán nyelvi jelenség, hanem funkcionális-diskurzív eszköz is, amellyel a beszélők különféle interakciós célokat érnek el (Lanstyák, 2003: 80, Rajsli, 2011: 110).

A kárpátaljai magyar beszélőközösség nyelvhasználatában a különféle kölcsönzési formák mellett számos más nyelvi kontaktusjelenség is jelen van, amelyek a másodnyelvi hatás erőteljes voltára utalnak. Ezek közül kiemelkedik a kódváltás és a kódkeverés, amelyek bár ritkábban fordulnak elő, mint a kölcsönszavak, mégis jelentős szerepet töltenek be a nyelvi interakciókban. Használatuk viszonylagos ritkasága részben azzal magyarázható, hogy a kárpátaljai magyarok nagy része egynyelvű tömbben él (vö. Beregszászi 2004).

A kódváltás olyan nyelvhasználati stratégia, amely során a beszélők különböző nyelvek vagy nyelvváltozatok között váltanak akár egy adott társalgási szituáción, akár egy mondaton belül. Márku Anita elemzése szerint a kódváltásnak túlnyomórészt nyelven kívüli motivációi vannak, így például a beszédhelyzet, a résztvevők személye, az egynyelvűek jelenléte, valamint a beszélők nyelvtudása és a tágabb kontextus egyaránt befolyásolhatják annak megjelenését (Márku 2008: 101).

Márku három fő típusát különíti el a kódváltásnak:

1. **Kontextuális kódváltás** akkor következik be, ha nyelvi hiányosság, lapszus vagy a nyelvtudás korlátozottsága váltja ki. E típus funkciója ezek pótlása vagy kiküszöbölése, és olyan formákban jelenhet meg, mint például a másodnyelvi elemek beemelése, idézés, fordítás, ismétlés, magyarázat vagy közbevetés (Márku 2008: 107–112).

2. **Metaforikus kódváltás** esetén a váltás a nyelvekhez vagy azok beszélőjéhez való viszonyt, attitűdöt tükrözi, illetve a kontextus szimbolikus jelentését hordozza. E típus szolgálhat például szolidaritás vagy bizalmasság kifejezésére, státusz hangsúlyozására, nyelvi ellenállásra, illetve érzelmi töltet vagy nyelvi játék megvalósítására is (u.o. 113–124).

3. **Szituatív kódváltás** olyan nyelvváltás, amelyet a kommunikációs helyzet nem nyelvi aspektusai – például a beszédhelyzet vagy partner változása – váltanak ki.

A kárpátaljai magyar közösségben leggyakrabban az **idézés** típusú kódváltás jelenik meg, amikor is a beszélő egy korábban más nyelven elhangzott párbeszédet idéz, hitelesítésként vagy szemléltetésként alkalmazva azt saját megnyilatkozásában (Csernicskó 2003: 122). Karmacsi Zoltán kutatásai arra is rámutatnak, hogy az etnikailag vegyes házasságokban felnövő gyermekek esetében a kódváltás funkcionális szükségszerűségből fakad: mivel a szülők eltérő nyelveket használnak, a gyermek kénytelen nyelvet váltani a kommunikációs partnerhez igazodva (Karmacsi 2007: 78; 2009: 64; 2011: 344–346).

Névhasználati sajátosságok

A kárpátaljai magyar közösség névhasználatára számos sajátos vonást mutat, amelyek elsősorban a régió többnyelvű és történelmileg változatos politikai környezetéből erednek. Ezek a sajátosságok különösen a hivatalos dokumentumokban, az anyakönyvezésben és a mindennapi kommunikációban figyelhetők meg.

A kárpátaljai magyar személynevek hivatalos dokumentumokban gyakran cirill betűs, ukránosított formában jelennek meg. Ez a gyakorlat a Szovjetunió időszakában vált általánossá, és napjainkban is fennáll. A magyar neveket fonetikus alapon írják át ukránra, ami gyakran torzítja az eredeti névalakot. Például a „Kovács András” név ukrán változata „Андрас Ковач” lehet. Ez a névátírás nehézségeket okozhat a magyar állampolgárság visszaszerzése vagy a hivatalos ügyintézés során, mivel az eredeti magyar név rekonstruálása nem mindig egyértelmű (Csernicskó, 2010; Beregszászi–Csernicskó 2011).

A szovjet időszakban a magyar neveket gyakran oroszosították, például az *Ilona* név *Елена*, a *János* pedig *Иван* formában került bejegyzésre. Ukrajna függetlenné válása után ezek a nevek ukránosított formában jelentek meg az okmányokban, például *Ілона*, *Іван*. Bár az 1989-es nyelvtörvény lehetővé tette a nemzetiségi hagyományok szerinti névhasználatot, a gyakorlatban a hivatalos dokumentumokban továbbra is az ukrán írásmód és névszerkezet dominál (Csernicskó–Ferenc 2012: 199-236).

A keleti szláv hagyományok hatására a kárpátaljai magyarok hivatalos dokumentumaiban gyakran alkalmazzák a háromelemű névszerkezetet: családnév – keresztnév – apai név (patronimikum). Ez a struktúra az ukrán nyelvű hivatalos iratokban is megjelenik, például: *Kovács János Istvánovics*. Az apai név használata a magyar

közösségen belül is elterjedt, különösen szűkebb ismeretségi körökben, ahol az apai név olykor a vezetéknev szerepét is átveheti az azonosítás során (Gazdag, 2023: 108-137).

A magyar hagyományos asszonynév-viselési formák, mint például a férj nevéhez kapcsolódó „-né” képző használata, nem illeszkedik az ukrán hivatalos névhasználati rendszerbe. Ezért a kárpátaljai magyar nők gyakran kénytelenek eltérni a magyar szokásoktól, és a hivatalos dokumentumokban más névformákat használni. Ez a helyzet különösen bonyolulttá válik a magyar állampolgárság megszerzésekor, amikor a név visszamagyarosítása során figyelembe kell venni a korábbi hivatalos névformákat is (Csernicskó, 2010; Beregszászi–Csernicskó 2011).

A kárpátaljai magyar sajtóban és közéletben is megfigyelhető a névhasználat sajátosságainak tükröződése. Például az apai név használata a nemzetiség jelölésére is szolgálhat, és a névformák megválasztása gyakran szimbolikus jelentéssel bír, utalva a személy etnikai hovatartozására vagy politikai álláspontjára (Csernicskó szerk. 2010, Gazdag, 2018: 115–118).

A hivatalos szituációkban az ukrán névformák használata jellemző, míg a magánéletben a magyar névformák dominálnak. Ez a váltás a nyelvi identitás és a társadalmi elvárások közötti egyensúlyozás eszköze.

A településnevek használatában is megfigyelhető a kétnyelvűség. A hivatalos dokumentumokban az ukrán helynevek szerepelnek, míg a magyar közösségen belül a történelmileg kialakult magyar helyneveket használják. Például a hivatalos *Uzhhorod* helyett a magyar közösség *Ungvár* néven hivatkozik a városra. A 20. század végén törekvések indultak a magyar helynevek hivatalos elismerésére és használatára (Dobos, 2015: 101–123).

Összességében tehát kárpátaljai magyarok névhasználatára egy komplex, többnyelvű környezetben kialakult rendszer, amelyben a magyar, ukrán és orosz nyelvi és kulturális hatások keverednek. Ez a sajátos névhasználat tükrözi a helyi közösség történeti, társadalmi és nyelvi körülményeit, és megkülönbözteti őket az anyaországi magyar névhasználatától. A névátírás, a kettős névhasználat és a szláv névviselési szokások mind hozzájárulnak a kárpátaljai magyar identitás sokszínűségéhez és egyediségéhez.

A XX. SZÁZADI KÁRPÁTALJAI MAGYAR IRODALOM RÖVID ÁTTEKINTÉSE

A XX. századi kárpátaljai magyar irodalom kialakulását alapvetően meghatározták a térség történelmi változásai. Kárpátalja a trianoni békeszerződést követően Csehszlovákiához, majd a második világháború után a Szovjetunióhoz került, a rendszerváltás után pedig Ukrajna része lett. Ezek a politikai változások jelentősen befolyásolták a magyar irodalmi élet lehetőségeit és irányait a régióban (Dupka, 2017). A XX. század első felében a kárpátaljai magyar irodalom inkább folklorisztikus, népi és epikai hagyományokra támaszkodott, jelentősebb irodalmi teljesítmények csak később születtek (S. Benedek, 2007: 62).

Balla D. Károly (2002, 104–105) megállapítása szerint a kárpátaljai magyar irodalom létjogosultsága kérdéses, mivel a régió irodalmi teljesítménye csupán részben felel meg a klasszikus irodalomkritikai kritériumoknak. Bár fellelhetők alkotók, hiányoznak a működő irodalmi műhelyek; a lírai és epikai műfajok képviselve vannak, azonban gyakorlatilag nincs jelen az esszé, a kritika, valamint a dráma műfaja. A tematikai és stiláris diverzitás is korlátozott, nincsenek karakteres irányzatok vagy iskolák. A középnemzedék még aktív, ugyanakkor az idősebb generáció tagjai már alig vannak jelen, és az utánpótlás szinte teljesen hiányzik. Bár jelennek meg kötetek, ezek csupán korlátozottan jutnak el az olvasóközönséghez, és közülük kevés tekinthető magas színvonalúnak. A folyóirat-alapítási kísérletek rendszerint rövid életűek, az irodalmi rendezvények szórványosak, a szakmai diskurzus hiányos, az olvasói visszajelzések pedig esetlegesek.

Ezzel szemben hangsúlyozandó az is, hogy – ahogyan Görömbei András (1995, 153) is rámutat – a kárpátaljai magyar kultúra és irodalom alakulásában meghatározó szerepet játszott a térség magyarságának rendkívül nehéz történelmi sorsa. Ennek következtében – Penckófer János (2003, 10) értelmezésében – a régió irodalmi alkotásai különleges betekintést nyújtanak egy közösség történelmi tapasztalataiba, sajátos világlátásába és kollektív identitásába, mind a nyelvhasználat, mind az egyéni létértelmezések szintjén.

A két világháború közötti időszakban a kárpátaljai magyar irodalom a csehszlovákiai kisebbségi magyar irodalom szerves része volt, önálló arculata csak az 1944 utáni szovjet korszakban kezdett kibontakozni. A kárpátaljai magyar irodalmi élet

formálódása az 1950-es évektől eredeztethető, különösen a Kárpátontúli Területi Kiadó magyar osztályának 1951-es létrejöttétől. A folyamatban kiemelkedő szerepet játszott a *Kárpáti Igaz Szó*, a *Kárpáti Kalendárium*, valamint Balla László irodalomszervezői és alkotói munkássága (Komáromy 2003, 184). 1965 őszén született meg az *Együtt* című diáklap, amelyet írógéppel sokszorosítottak, kézzel fűztek, és csupán két évadot ért meg. Az 1967-ben alakult Forrás Stúdió fiatal tehetségei az 1970-es évek elejére már Magyarországon is ismertté váltak. Ők képviselték az irodalom megújításának reményét, de az ideológiai elnyomás – többek között Kovács Vilmos esetében is – ellehetetlenítette működésüket (Görömbei 2008, 269). Az 1960–70-es években indult el az a folyamat, amely során a helyi magyar irodalom önazonosságkereső, közösségformáló erővé vált (S. Benedek, 2007: 58)

Az 1960-as évektől kezdődően jelentek meg azok az alkotók, akik már a modern magyar irodalom színvonalán, regionális sajátosságokat is felmutatva írtak. Kiemelkedő szerepet játszott ebben Kovács Vilmos, akinek munkássága áttörést jelentett a helyi irodalom fejlődésében.

A szovjet korszakban az irodalom erősen ideologizált volt, a rendszer elvárásainak megfelelően a szocialista realizmus dominált, de a hetvenes-nyolcvanas években már megjelentek a személyesebb, önállóbb hangok is (Dupka, 2017: 137). A rendszerváltás után az irodalmi élet felszabadultabbá vált, új témák és irányzatok jelentek meg, például az avantgárd, a klasszikus modern és a posztmodern is (Uo., 178). A kialakuló irodalmi vákuumot az 1971-ben Balla László által, a *Kárpáti Igaz Szó* keretében létrehozott József Attila Stúdió igyekezett betölteni. 1988-ra már annyi aktív taggal rendelkezett, hogy szükségessé vált a szervezet alkotóközösséggé való átalakítása. Ez azonban csak rövid ideig működött, mivel az 1989-es politikai átalakulás során – érdekvédelmi funkcióinak megerősödése ellenére – nem tudta hatékonyan megszervezni önmagát (Penckófer 2011, 29–30).

Csordás László (2011, 92) szerint az ezredforduló idején a kárpátaljai magyar íróknak nem állt rendelkezésére önálló irodalmi fórum, ám kiemeli, hogy 1999-ben Budapesten létrehozták a *Véletlen Balett* című, részben kárpátaljai kötődésű folyóiratot, amely 2005-ig működött.

A helyi irodalmi fórum hiányát orvosolni kívánó törekvések, valamint az elfojtott kezdeményezések felélesztésének szándéka eredményezte, hogy a Magyar Írószövetség tags csoportjaként működő Kárpátaljai Írócsoport 2002-ben újraindította az 1967-ben

megszűnt *Együtt* folyóiratot. A lap célja, hogy publikációs lehetőséget biztosítson minden generáció számára, függetlenül a földrajzi határoktól (Penckófer 2011, 32).

A kárpátaljai magyar irodalom önálló arculata, folytonossága és jelentősége gyakran vitatott kérdés. Egyes vélemények szerint nem beszélhetünk szerves, iskolákkal és műhelyekkel rendelkező, önálló irodalmi organizmusról, inkább csak egyes alkotók és művek léteznek, amelyek időről időre felélénkítik az irodalmi életet (Csordás, 2020).

A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVIT) 2014-es megalakulásával teljessé vált a kárpátaljai magyar irodalom szervezeti rendszere. A KVIT két fő célkitűzést követ: egyrészt rendszeres műhelyfoglalkozások során elemzik a tagok alkotásait, másrészt arra töreksenek, hogy a szélesebb olvasóközönséget is megszólítsák, például iskolai programok és író-olvasó találkozók formájában (Csordás 2015, 57).

A 21. századi kárpátaljai magyar írók már olyan szemléletmóddal lépnek fel, amely az egyenrangúság elvét vallja: elvárják, hogy a magyar irodalmi élet ne pozitív diszkrimináció alapján kezelje őket, hanem azonos mérce szerint értékelje munkásságukat. Számukra az államhatár már nem jelent intellektuális akadályt, szemben a korábbi generációkkal. Írásaikban immár nyíltan és szakmailag megalapozottan nyilváníthatnak véleményt társadalmi és kulturális kérdésekről. Ez az újfajta attitűd nemcsak az olvasók látásmódját, hanem az irodalmi diskurzust is gazdagítja – különösen azok számára, akik egykor részt vettek e folyamatok elindításában (Varga 2018, 3).

Az Együtt folyóirat bemutatása

Az *Együtt* folyóirat a kárpátaljai magyar irodalmi és kulturális élet meghatározó orgánuma. Eredetileg 1965-ben indult Ungváron, egyetemisták irodalmi önképzőkörének kezdeményezéseként, szamizdat formában. Kezdetben csak néhány példányban, írógéppel sokszorosítva terjesztették a diákság körében. Alapító főszerkesztője S. Benedek András volt, a szerkesztők között pedig számos, később ismertté vált kárpátaljai magyar alkotó is helyet kapott. A lap gyorsan népszerű lett, olvasótábora és szerzői köre bővült, de a szovjet hatalom 1967-ben betiltotta a folyóiratot.

A rendszerváltásig több próbálkozás történt a kárpátaljai magyar irodalmi élet szervezésére, de csak 2002-ben indulhatott újra az *Együtt* az eredeti szamizdat jogutódjaként. Az újraindítás ötletgazdái Nagy Zoltán Mihály, Dupka György és Vári Fábán László voltak. A lap jelenleg is a kárpátaljai magyar alkotók legfontosabb

fóruma, amely magyar állami támogatással jelenik meg, és 2012 óta kéthavonta olvasható.¹

Az *Együtt* folyóiratot a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportja adja ki. Felelős kiadója és lapigazgatója Dupka György. A szerkesztőbizottság elnöke Vári Fábíán László költő, folklórkutató, a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának tagja. A szerkesztőség tagjai között találjuk Marcsák Gergelyt (olvasószerkesztő), Csordás Lászlót (kritika), Zubánics Lászlót (tanulmány), Dupka Györgyöt (kultúra) és Fábíán Zoltánt (tipográfia). A lap védnökei között szerepel S. Benedek András (alapító-főszerkesztő, 1966–1967) és Nagy Zoltán Mihály (alapító-főszerkesztő, 2002–2008).

A folyóirat megjelenését többek között a Bethlen Gábor Alap, a Petőfi Kulturális Ügynökség, a Nemzeti Kulturális Alap, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatja.²

Az *Együtt* folyóirat tematikája és műfaji sokszínűsége széles körű, amely lefedi a kárpátaljai magyar irodalom és kultúra különböző területeit. A folyóirat elsősorban szépirodalmi alkotásokat közöl, így verseket, prózát és prózaverset is megjelentet. Emellett helyet ad irodalmi kritikáknak, tanulmányoknak és kulturális írásoknak, amelyek a helyi irodalmi élet, művészet és humán tudományok kérdéseit tárgyalják.

A műfaji palettán tehát megtalálhatók:

- Szépirodalmi művek (versek, prózai írások, prózavers)
- Irodalmi kritikák
- Tudományos és kulturális tanulmányok
- Művészeti témájú írások

Ez a sokszínűség lehetővé teszi, hogy az *Együtt* ne csak irodalmi, hanem kulturális és tudományos fórumként is működjön, támogatva a kárpátaljai magyar közösség kulturális önazonosságát és irodalmi fejlődését. A lapban publikálnak kárpátaljai magyar írók, költők, kritikusok és kutatók, akik a helyi irodalmi és kulturális élet fontos szereplői. Az *Együtt* kiemelten támogatja a fiatal tehetségek bemutatását, így rendszeresen közöl verseket, prózákat, irodalmi kritikákat, tanulmányokat és kulturális írásokat ismert és feltörekvő szerzőktől egyaránt.

¹ <https://karpatalja.ma/kultura/kulturalis-hirek/tizenot-eve-indult-ujra-az-egyutt-folyoirat/>

² <https://kmmi.org.ua/konyvtar/folyoiratok/egyutt>

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR IRODALOM NYELVÉSZETI SZEMPONTÚ VIZSGÁLATA

A kárpátaljai magyar irodalom nyelvészeti elemzése kiemelt jelentőséggel bír a régió nyelvi sokszínűségének és társadalmi sajátosságainak fényében. A térségre jellemző többnyelvűség, valamint a magyar nyelv szláv nyelvekkel – elsősorban ukránnal, oroszral és ruszinnal – való tartós kontaktusa jelentős nyelvi hatásokkal jár, amelyek nem csupán a mindennapi kommunikációban, hanem a szépirodalmi szövegek nyelvi megformáltságában is markánsan megjelennek. A kárpátaljai magyar irodalom nyelvhasználatának vizsgálata során ezért a következő tényezők emelhetők ki: a nyelvjárási háttér, a szláv nyelvi hatások, a nyelvi konzervativizmus, valamint a kétnyelvűség és kódváltás jelenségei.

A kárpátaljai magyar irodalom történeti és nyelvészeti sajátosságai

„A felnégyelt Haza előtti „négy megyényi” régió irodalmi öröksége mindig az egységes magyar irodalom és műveltség része volt és maradt mindmáig. Az egykori Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyék területén kialakult szellemi-kulturális örökséget ma is tudatosan őrzi a kárpátaljai magyar közösséget. Csak nem beszélhetünk teljesen önálló, autentikus kárpátaljai magyar irodalmi hagyományról, mivel Kárpátalja politikai története, kulturális önszerveződése lényegében az I. világháború után, 1918, illetve 1919 végén kezdődött, amikor a nagy történelmi-társadalmi fordulatok következtében vidékünk megyei határait és az ország többszöri határait.” (Dupka, 2017: 9–10.)

A nyelvi sajátosságok és a helyi irodalom

„A két világháború közt vidékünkön a „ruszinszkoiség” névjegye alatt kialakult irodalmi életet egyben a kárpátaljai magyar irodalom előzményeként is felfoghatjuk, tudván, hogy 1938-ig a csehszlovákiai kisebbségi magyar irodalom szerves része is képezte. Önállósuló irodalmunk „kárpátaljainak” kialakulása az 1944 utáni szovjet korszakban következett be, amikor a hatvanas-hetvenes évekbeli első megmozdulása önazonosságteremtő erővé vált.” (Dupka, 2017, 12. o.)

„A régió magyar írásbelisége az egyetemes magyar irodalom hagyományait tekintve a középkorig nyúlik vissza. (...) A vidék kultúrtörténetének eddig feltárt „szellemi rétege” szerint a tatárjárást később a kisebb tájegységek központjaiban szervezett kolostorokban a tudós szerzetesek könyve műhelyeket hozta létre, megjelentek az első kódexmásolók, fordítók is.” (Dupka, 2017: 15–16.)

A Kárpátalján élő magyar közösségek nyelvhasználata az északkeleti magyar nyelvjárási régióba sorolható, azon belül azonban jelentős belső tagoltságot mutat. Nem beszélhetünk homogén nyelvjárási egységről: több nyelvjárás csoport és nyelvsziget különíthető el egymástól, például a Bereg–ugocsai, Ungi, Máramarosi, valamint kisebb közösségek nyelvhasználatát képviselő települések (pl. Rahó, Visk, Salánk, Badaló, Dercen, Nagydobrony, Beregrákos, Kerekhegy). Ezekben a nyelvjárásokban jelentős hangtani, alaktani és szókészleti különbségek figyelhetők meg, amelyek gyakran átszűrődnek az irodalmi szövegek nyelvi megformáltságába is.

Hangtani szempontból jellemző például az ún. „i-zés” és „j-zés” erős jelenléte, a felső nyelvállású hosszú magánhangzók (pl. *í, ú*) megrövidülése, a magánhangzók kiesése bizonyos szótagokban, valamint a diftongusok ejtése (pl. *ie, uo* típusú hangkapcsolatok). Ezek a fonológiai jelenségek regionális jegyként beazonosíthatóak, és sok esetben az irodalmi szereplők beszédének stiláris megformálásában is funkcionálnak.

Az alaktani sajátosságok közé tartozik a toldalékrendszer eltérő használata: például a -nál/-nél helyhatározói rag gyakori helyettesítése a -tól/-től raggal („*Pétertől kisebb*” a sztenderd „*Péternél kisebb*” helyett), valamint a hasonulás hiánya bizonyos nyelvi helyzetekben („*buszval*” a „*busszal*” helyett). Ezek a sajátosságok részint a nyelvjárás természetes fejlődésének, részint a többségi nyelvek morfológiai rendszerével való interferenciának köszönhetők. „A magyar irodalom, a szellemi kultúra egységét azonban Kárpátalján sem a trianoni szerződést, sem a későbbi kommunista diktatúrát nem tudta megtörni.” (Dupka, 2017: 10)

„Egymást váltó, szellem értelmisége – anyaországi támogatással – nemzeti identitást erősítői barikádokat, fellegvárakat épített és épít ma is, intézményeket, műhelyeket, érdekvédelmi szervezeteket stb. hoz létre, hogy az itteni magyarság szláv tengerbe való beolvadását meggátolja.” (Dupka, 2017: 10)

Szláv nyelvi hatások

A régió történeti és társadalmi adottságai miatt a kárpátaljai magyar nyelvjárások hosszú ideje szoros kapcsolatban állnak a szláv nyelvekkel, elsősorban az ukránnal és az oroszsal. Ez a kontaktus számos nyelvi szinten kimutatható, beleértve a hangtani, alaktani, szintaktikai és lexikai szinteket is. Különösen jelentős a szókészleti szint érintettsége: számos szláv jövevényszó épült be a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba, különösen a közigazgatás, a mezőgazdaság, az oktatás, a vallás, valamint a mindennapi élet területein. Ezek a szavak nem pusztán a beszélt nyelvben élnek, hanem gyakran jelennek meg az irodalmi szövegekben is. Ily módon az írók és költők autentikus módon képesek visszaadni

a helyi világ nyelvi és kulturális valóságát, miközben a szöveg nyelvi rétegzettség és kontaktusjelleg elemei esztétikai szerepet is betöltenek.

Nyelvi és kulturális kölcsönhatások

„Elszenvedték a tatárdúlást, az elnéptelenedett vidékre szászokat, ruténokat, románokat és más nemzetiségű embereket telepítettek, akik a megfogyatkozott magyarokkal századokon át békésen éltek együtt. A történelmi eseményekből (Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc szabadságharca, az 1848/49-es. rutén nép Nyelvük, szokásaik, kultúrájuk összefonódott, kölcsönösen gazdagították egymást, tiszteletben tartották a különbözőségeket.” (Dupka, 2017: 11)

Nyelvi konzervativizmus és késleltetett változáskövetés

A kárpátaljai magyar közösség nyelvhasználatában megfigyelhető egyfajta konzervativizmus, amely a magyarországi nyelvváltozásokhoz képest késleltetett változáskövetésként értelmezhető. Ez részben a földrajzi, részben a politikai és kulturális elszigeteltség következménye. A nyelvjárási elemek hosszabb ideig megmaradnak, és olyan nyelvi archaizmusok is előfordulnak a köznyelvi rétegben, amelyek a magyarországi használatból már kiszorultak. A falusi, zárt közösségekben ez a konzervatív nyelvhasználat még hangsúlyosabb, és az irodalmi nyelvben is megőrződhet, különösen azoknál az íróknál, akik erőteljesen építenek a regionális identitásra és a lokális nyelvi jegyekre.

Kétnyelvűség, kódváltás és nyelvi szimbolizmus

A többnyelvű környezetben való létezés következményeként a kétnyelvűség és a kódváltás is meghatározó eleme a kárpátaljai magyar irodalomnak. Az irodalmi szövegekben gyakran előfordul, hogy az alkotók a szláv nyelvekből származó kifejezéseket, szavakat, esetenként teljes mondatokat illesztenek be magyar nyelvű szövegkörnyezetbe. Ez a fajta nyelvi montázs nem csupán stilisztikai eszköz, hanem identitáskifejező és autenticitást növelő szerepet is betölt.

A kódváltás irodalmi alkalmazása tudatos nyelvi és művészi stratégia, amely egyszerre reflektál a nyelvi valóságra és kiemeli az interetnikus érintkezés nyelvi vetületeit. Az ilyen típusú nyelvi megoldások gyakran ironikus, játékos vagy épp drámai hatást keltenek a szövegben.

A GYÚJTOTT ANYAG BEMUTATÁSA

I. Államnyelvi kölcsönszavak

antifriz < ukr., or. антифриз 'fagyálló (folyadék)' – *Valóban beszéltek olykor, hogy a gázálarc szénszűrőjén átengedett magas alkohol tartalmú **antifriz** iható, de hogy a bajtársak közül valaki megkóstolta volna, arról nem tudok.* (Együtt, 2021/1 szám. 48. o.)

báza < ukr., or. база 'áru lerakat, telephely' – *Télvíz idején, tíz fokos hidegben, hajnaltól ki toporog a **bázán**, hogy rizskásából készíthessétek a töltött káposztát, hogy karácsonykor karácsonyfátok legyen, hogy pezsgővel koccintsatok újévkor, hogy...* (Együtt, 2022/5 szám. 12. o.)

beszpeka < ukr. безпека; or. органы государственной безопасности 'állmbiztonsági szerv' – *Abban az időben elég volt egy két értelmű viccet is elmesélni, a „fálnak is füle van” alapon, máris hívták az illetőt a „**beszpekára**” (KGB-re).* (Együtt, 2021/3 szám 68. o.), valamint az abból képzett **beszpekás** 'az állmbiztonsági hivatal munkatársa' – *Amikor elvitték, az egyik **beszpekás** felesége már itt válogatta a holmimat.* (Együtt, 2022/6 szám 88. o.)

borscs < ukr., or. борщ 'borscsleves; ukrán céklaleves' – *Az első fogás általában **borscs** volt, amelybe jó sok csont belefőtt.* (Együtt, 2021/1 szám. 48. o.)

brezent < ukr., or. брезент 1. 'vízhatlan ponyva'; 2. 'sátorlap' – *Mert jó anyag ugyan a **brezent**, különösen a vízzel szemben hatékony, ellenben – volt már hozzá korábban szerencsénk – a tűznek kiváló szövetségese.* (Együtt, 2021/1 szám. 47. o.)

bumázska < ukr., or. бумажка 'papír (általában valamilyen hivatalos dokumentum)' – *No meg a titokban olyan nagyon remélt **bumázska** (elbocsájtó határozat), hogy alkalmatlan a munkára, hazamehet.* (Együtt, 2022/3 szám 28. o.)

burjácska < az or. буряк származékaként 'cukorrépából készült pálinka' – *Eleinte azt hittem, hogy a kibírhatatlan ízű **burjácska** (répapálinka) miatt mennek, mely egy rendes szemjonovkai házban, mint beszélük, vizesvödörben áll a negyedliteres bádogbögre hűsleges társaságában.* (Együtt, 2021/1 szám. 47. o.)

csajka < or. чайка 'a katonaságnál használt bádog vagy alumínium edény' – *A sátrak és hátizsákok rejtekéből előkerülnek a **csajkák**, a csizmaszárból a kanalak, s körülálljuk a nyílt terepen felállított asztalokat.* (Együtt, 2021/1 szám. 47. o.)

cserpák < ukr., or. черпак 'merítőedény'; illetve átvitt értelemben 'a katonaságnál az ételosztó személy' megnevezése is – *Előbbiek közül egyik személyes kedvencem, melyben a hadseregből hazatért, megszólalni csak oroszul hajlandó bakának egy rossz helyen hagyott gereblye juttatja eszébe magyar anyanyelvét, utóbbiak közül pedig a dembel kifejezés keltheti fel leginkább az olvasó figyelmét, melynek etimológiájára nagy figyelmet fordít a szerző, de ugyanígy megmagyarázza a fityil, cserpák, váfljor stb. szavakat is.* (Együtt, 2022/1 szám. 52. o.)

csetuska < or. четушка, illetve or. köznyelvi четвертушка 'régii orosz űrmérték'; 1 csetuska = 246 milliliter, illetve az ez alapján méretezett alkoholos italok üvege – *Érzi, hogy józanodnia kell, de most még csak mértékkel, nem egyszerre, ezért a biztonságos átmenet végett nadrágja zsebében bontatlan csetuskás (negyedliteres) üveg dudorodik.* (Együtt, 2021/1 szám. 47. o.)

dembel < or. демобілізація vagy дембель → ДМБ 'leszerelés (a hadseregtől)' – A **dembel** egyik legfontosabb rekvizituma az emlékalbum. (Együtt, 2021/1 szám. 49. o.); *Előbbiek közül egyik személyes kedvencem, melyben a hadseregből hazatért, megszólalni csak oroszul hajlandó bakának egy rossz helyen hagyott gereblye juttatja eszébe magyar anyanyelvét, utóbbiak közül pedig a dembel kifejezés keltheti fel leginkább az olvasó figyelmét.* (Együtt, 2022/1 szám. 52. o.)

demobilizoválni < ukr. демобілізувати; or. демобилизовать 'leszerelni (a hadseregtől)' – *Én három éve demobilizováltam (leszereltem) a seregből, és itt maradtam Embában.* (Együtt, 2021/1 szám. 49. o.)

divizion < ukr. дивізіон; or. дивизион '(had)osztály' – ...alakulatom, a **divizion** (légvédelmi tüzérosztály) személyi állománya csak egy századnyi... (Együtt, 2022/1 szám. 46. o.)

Dom Kultúr < or. дом культуры 'kulturház' – *Vendégeskedtem odahaza, épp bál volt a Dom Kultúrban.* (Együtt, 2022/3 szám. 24. o.)

feldser < ukr., or. фельдшер 'orvossegéd' Magyarországon is ismert, elsősorban szépirodalmi előfordulású szó – *A rendelőben egészségügyi szakközépiskolát végzett, altiszti rangban szolgáló sorkatona, a feldser fogadja a beteget.* (Együtt, 2022/1 szám. 45. o.)

fityil < or. фитиль 'gyertyabél, lámpakanóc' – *Előbbiek közül egyik személyes kedvencem, melyben a hadseregből hazatért, megszólalni csak oroszul hajlandó bakának egy*

rossz helyen hagyott gereblye juttatja eszébe magyar anyanyelvét, utóbbiak közül pedig a dembel kifejezés keltheti fel leginkább az olvasó figyelmét, melynek etimológiájára nagy figyelmet fordít a szerző, de ugyanígy megmagyarázza a **fityil**, **cserpák**, **váfljor stb.** szavakat is. (Együtt, 2022/1 szám. 52. o.)

gimnasztyorka < ukr. гімнастєрка; or. гимнастєрка 'ingzubbony' Magyarországon is ismert, elsősorban szépirodalmi előfordulású szó – A levelet a **gimnasztyorkám** (zubbony) oldalzsebébe csúsztattam. Illetve **Gimnasztyorkája** felső gombja hanyagul kigombolva, szétnyíló gallérján virít a frissen felvarrt gyolcsbetét. (Együtt, 2022/1 szám. 47. o.)

goszpoda < or. господа 'gazda', illetve megszólításként 'uraim' – Megrökönyödve pillantunk össze a sorban, de miután a **goszpodát** fanyar iróniával cifrázza, világos, hogy nem tévedett, szántszándékkal nevezi az eseménytelen, unalmas szolgálatban elpuhult tiszti kar tagjait elvtársak helyett uraknak. (Együtt, 2022/1 szám. 52. o.)

GULÁG < or. Главное управление исправительно-трудовых лагєрей 'a büntetés-végrehajtási munkatáborok főigazgatósága' – A Kárpátaljai Területi Bíróság 10 évi **GULÁG**-javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. (Együtt, 2021/1 szám 56. o.)

GUM áruház < or. государственный универсальный магазин 'állami tulajdonban lévő áruház' – A boltokat igyekeztek jól ellátni áruval, de azért a GUM áruház előtt nagyon jól lehetett csencselni a magyar farmerekkel vagy kozmetikumokkal. (Együtt, 2022/3 szám. 17. o.)

GUPVI < or. ГУПВИ → Главное управление по делам военнопленных и интернированных 'Hadifogoly- és Internálási Főigazgatóság' – Magyarországról mintegy 1 millió embert (férfit, nőt, fiút, leányt) hurcoltak el kényszermunkára, a **Gupvi** légereibe. (Együtt, 2021/1 szám 61. o.)

hopák ukr, or. гопак 'Zaporizzsjai eredetű hagyományos ukrán néptánc' – **Hopákat** táncolnak, tapsikolnak örömeükben, hogyne már. (Együtt, 2022/5 szám 11. o.)

hruscsovka < ukr. хрущєвка, or. хрущєвка 'a 60-as években épült betonkazettás ház' – Ám naiv prognózisuk vágykivetülés, mert a háború zsíros szennyét kufárok kavargatják, lötyögtetik fölöttünk, s ha zúdul, a piacot lakatja jól, mely beledagad az üres házközőkbe, átfolyik **hruscsovák** betört ablakain, kihizza a rég cserbenhagyott várost, árva testünket meg gyékényre fekteti minden pitiáner cuccunkkal együtt, hogy

úgy érezzük, boldogok az özvegyek, mert övék a feladás és az üresség mindörökkön örökké. (Együtt, 2022/2 szám. 6. o.)

invalid < ukr. інвалід; or. инвалид 'rokkant; mozgássérült' – *Táblákon hirdették, hogy a háborús **invalidok** soron kívüliséget élveznek.* (Együtt, 2022/3 szám 19. o).

kaptyor(ka) < or. каптёрка 'élelmiszerek, ruházati eszközök vagy építkezési anyagok tárolására szolgáló raktár a hadseregénél' – *A katonák aztán előhozták a **kaptyorból** (századraktár) kombinzonjaikat, a két részes fekete szerelőruhákat, beöltöztek, s nyugodt tempóban elindultak a géppark felé. Akkor közrefogták a zászlóst, s már sodorták a **kaptyorka**, a századraktár irányába.* (Együtt, 2021/1 szám 46. o).

karaul < ukr., or. караул '(disz vagy fegyveres) őrség' – *...közölte Kondratyenkóval, hogy helyettem keresnie kell valaki mást a **karaulba** (fegyveres őrség).* (Együtt, 2021/1 szám. 49. o.)

katorga < ukr., or. каторга 'a bűnözők által az állam javára végzett kényszermunka' – *10 év katorgára (kényszermunka), 5 évi polgári jogfosztásra és vagyonelkobzásra ítélték* (Együtt, 2022/5 szám 107. o).

katorga < ukr. or. каторга 'kényszermunka, büntetőtábor' – *A bíróság hamis tanúvallomások alapján 1945. november 5-én 8 év „**katorgára**” (kényszermunka) és 5 év szabadságvesztésre ítélte.* (Együtt, 2021/3 szám. 70. o.)

Kede < or. командир дивизиона ← КД 'tüzérosztály-parancsnok' – *Nézd csak, a **Kede** idején. (Kede – így emlegettük magunk közt a légvédelmi tüzérosztály-parancsnokát. A név a komangyir divizioná rövidítése, betűszó).* (Együtt, 2021/1 szám. 45. o.)

kibrakkol < ukr., or. бракувати 'selejtez' – **Kibrakkoljuk** – *szuszogott mellé a kövér.* (Együtt, 2022/6 szám 9. o).

kiszel < or. кисель 'gyümölcskocsonyából készült ital' – *A harmadik edényben ezúttal **kiszel**, liszt és gyümölcskocsonya keverékéből főzött ital párolog.* (Együtt, 2021/1 szám. 48. o.)

kolhoz < or. колхоз → коллективное хозяйство 'szovjet típusú mezőgazdasági termelőszövetkezet' – *Amikor férjhez ment, felvették a **kolhozba** dolgozni, de ott is csak épp annyit kaptak, hogy éhen ne haljanak.* (Együtt, 2021/2 szám. 57. o.); *Az elítéltek közül többen a hírhedt uráli női táborba, nevezetesen Nyizsnyij Tagilba*

kerültek, ahol a bányákban, **kolhozokban**, útépítésnél lélektipró fizikai rabmunkára kényszerítették őket. (Együtt, 2021/3 szám. 76. o.)

kolhozista az < or. КОЛХОЗ → КОЛЛЕКТИВНОЕ ХАЗЯЙСТВО szóból az or. КОЛХОЗНИК szavából az -ista melléknév- és főnévképzővel alkotott szóalak 'kolhoz munkás' – *Földműves kolhozista családban nőttem fel.* (Együtt, 2022/5 szám 31. o.)

kombát < or. КОМБАТ → КОМИССАР БАТАРЕЯ 'ütegparancsnok' – *Nos, harcosok, gurítsuk csak ki a placra, hadd vegyük szemügyre alaposabban – vetett véget a haszontalan bámészkodásnak a kombát.* (Együtt, 2021/1 szám. 45. o.)

kombinzon < ukr. КОМБІНЕЗОН; or. КОМБИНЕЗОН 'kezeslábas' – *A katonák aztán előhozták a kaptyorból (századraktár) kombinzonjaikat, a két részes fekete szerelőruhákat, beöltöztek, s nyugodt tempóban elindultak a géppark felé.* (Együtt, 2021/1 szám. 48. o.)

kombrig < or. КОМБРИГ → КОМАНДИР БРИГАДИ 'brigádparancsnok' – *Nem győzőm eleget hangsúlyozni, amit a kombrig (mozaikszó – komangyir brigádi – brigádparancsnok) már több alkalommal is kifejtett, hogy a harci gépek kezelőinek, meg kell tanulniuk elvégezni egymás feladatát, ...* (Együtt, 2021/1 szám. 45. o.)

komengyirovka < or. КОМАНДИРОВКА 'kiküldetés, misszió' – *Akkor is Eperjesre kellett menni vízumért, de azzal se engedtek át mindenkit. Komengyirovka kellett volna.* (Együtt, 2021/2 szám 57. o.)

komisszár < ukr. КОМІСАР; or. КОМИССАР 'biztos [tisztség]; kommunista politikai biztos'; A szó a csendbiztos és a rendőrbiztos megnevezéseként régen a magyar nyelvben is használatos volt – *Pedig hol voltak már akkor a sztálini-hruscsovi idők rettegett komisszárai!* (Együtt, 2021/1 szám. 45. o.)

komszomol < or. Коммунистический Союз Молодёжи 'Kommunista Ifjúsági Szövetség' – *Szeptemberben összehívták a bölcsészkar komszomol (KISZ) gyűlését.* (Együtt, 2021/5 szám 32. o.)

konsztalin < ukr. КОНСТАЛІН; or. КОНСТАЛИН 'nátronbázisú kenőanyag' – *... a mérsékelt katonahumor szerint a futómű kenőanyaga nem a szolidol és a konsztalin, amint a kiképző ezredben tanították, hanem egy sokkal természetesebb anyag: a sár.* (Együtt, 2021/1 szám. 48. o.)

konyec < or. конец 'vége' – *Ha vége, hát vége. Csakhogy a sokféle tekintetben gazdag orosz nyelv itt nem a **konyec** (vége) kifejezést alkalmazza, hanem a seregben jóval népszerűbb és kifejezőbb szinonimáját, a magyarra le nem fordítható pizgyec-et.* (Együtt, 2021/1 szám. 49. o.)

kurszánt < ukr., or. курсант 'kadét, a tiszti iskola növendéke' – *S miközben egymásnak adva át az ülést, a **kurszántok** (szakmai kiképzés alatt álló növendékek) saját szemükkal is meggyőződhetnek a helyes irányválasztásról, ...* (Együtt, 2021/1 szám. 46. o.)

láger < or. лагерь 'tábor, illetve kényszermunka-tábor' – *Apám, aki tizenkilenc évesen, a malenykij robot útján került három évre szovjet **lágerbe**, csak legyintett.* (Együtt, 2022/5 szám. 7. o.), illetve hibrid kölcsönszóként is: **büntetőláger**: *Köztük 3 ezer kárpátaljai tisztviselő egy részének a Donyeck-medencei Jenakijevo **büntetőlágerben** veszett nyoma.* (Együtt, 2021/2 szám. 91 o.), valamint az ebből képzett **lágerista** 'a kényszermunka-tábort megjárt személy' – *Száz év kisebbségi létben gyökerezett műveit, hetvenhat hitvalló költő és négy ismeretlen **lágerista** több mint háromszáz versét vonultatja fel Trianontól napjainkig.* (Együtt, 2022/5 szám 52. o.)

lityinánt < ukr., or. лейтенант 'hadnagy' – *A **lityinánt** (kapitány) elvtárs nagyon kétségbe volt esve az asszonya miatt, mert ha a lopás kiderül, nemcsak a legtávolabbi szibériai garnizon körül kergetheti ezután a farkasokat, hanem még a pártkönyvét is elvehetik.* (Együtt, 2022/3 szám. 21. o.) *A csodálkozástól úgy leesne az álla az íróasztal mögött feszengő, jegyzőkönyvet körmölő kis **lityinántnak**, mint még soha.* (Együtt 2022/4 szám. 17. o.)

Majdan < ukr., or. майдан 1. 'tér; összejöveteli hely'; 2. 'Kijev főtere'; 3. 'a narancsos forradalom megnevezése' – *A Majdanra tódul százezer társad, a mesterlövész célkeresztjében imbolyog homlokod, mozdul a vállad, teli torokkal hallgatod mégis, a felek egymást hogyan átkozzák.* (Együtt, 2022/2 szám. 9. o.)

májka < ukr., or. майка 1. 'trikó'; 2. 'sportmez' – *Amint látom, a levetett télies alsóöltözék helyett most kapjuk meg a nyári viseletnek megfelelő **májkákat**, azaz a fehér vagy világosszürke atlétatrikókat és a fekete klottgatyákat.* (Együtt, 2021/1 szám. 48. o.)

major < ukr., or. майор 'örnagy' – **Major** Kuznyecovtól, akit hamarosan megismertem, senkinek sem kellett tartania. (Együtt, 2021/1 szám. 46. o.)

malenykij robot < ukr., or. маленький робот 'kényszermunka' – *Apám, aki tizenkilenc évesen, a malenykij robot útján került három évre szovjet lágerbe, csak legyintett.* (Együtt, 2022/5 szám. 7. o.)

mechanik < ukr. механік; or. механик 'szerelő' – *Na, mi van mechanikocska? Megírtad a magyarázatot? – kérdezte, s maró gúnnyal csavart egyet a mechanik kicsinyített alakjának hangsúlyán.* (Együtt, 2021/1 szám. 46. o.)

milícia < ukr. міліція; or. милиция 'rendőrség' – *Nekem, mint külföldinek, a járási milíciáról kellett külön belső útlevelet szereznem.* (Együtt, 2022/3 szám. 15. o.), és *Ugyanis itt nincs milicia. Ebben az országban Policia van.* (Együtt, 2021/1 szám 25. o), valamint az ebből szóróvidüléssel létrejött **milic** (illetve a köznyelvben *milicista*) 'rendőr' – *Már reggel nyolctól itt vannak a milicek, járják a falut, megállítják a járókelőket, kérdezősködnék.* (Együtt, 2022/5 szám 20. o).

mologyec < ukr. молодець; or. молодец 'ügyes fiú, derék legény' – *Derék legény vagy, fiam, mologyec! – zengett a felelet, ...* (Együtt, 2021/1 szám. 49. o.)

mozisínház < ukr. кінотеатр, or. кинотеатр 'mozi, filmszínház' tükörfordítása – *Kazmacsuk-Bezík Emília (1923) Beregszász lakosát, a mozisínház volt ellenőrért 1941. december 27-én 5 évre ítélték.* (Együtt, 2021/2 szám 111. o).

nacsálnyik < ukr., or. начальник 'főnök; parancsnok' Magyarországon is ismert, elsősorban szépirodalmi és sajtónyelvi előfordulású szó – *Most azonban Klicsnyikov hadnagy személyében hajcsárt küldött ránk valamely nacsálnyik (főnök).* (Együtt, 2021/1 szám. 46. o.)

Narodna Rada < ukr., or. Народна рада 'Néptanács, Nemzeti Tanács' – *Jött éjszaka a fekete autó, érkezés a csehek által épített Narodna Rada épületébe, indult a kihallgatás.* (Együtt, 2021/4 szám 28. o).

parémia < ukr. паремія, or. паремія 'aforisztikus népköltészeti alkotás, a közmondások és szólások gyűjtőfogalma' – *Egyre inkább a szakmai érdeklődés középpontjába kerül a mondák, az anekdoták és viccek, a néphittel kapcsolatos szövegek, parémiák és archaikus népi imák vizsgálata.* (Együtt, 2021/4 szám 66. o).

paszportkép < ukr., or. паспорт-ból keletkezett hibrid kölcsönszó 'az útlevel, személyazonosító okmányban található fotó' – *A szakáll marad, nem azért, mert*

anyunak nincs anyére, vagy hogy a **paszportképen** szakállt viselek. (Együtt, 2021/2 szám. 13. o.)

peresztrojka < or. *перестройка* 'átépítés' – *A szovjet birodalom végnapjait előidézõ, reformokat meghirdetõ **peresztrojka** idõszakáig a környék népe csak az emlékekre támaszkodva tudta felidézni a Rákóczi-emlékmûvet.* (Együtt, 2021/2 szám 77. o).

pilotka < ukr. *пілотка*; or. *пилотка* 'katonai (tábori) sapka' – *Kéznél van szerencsére a **pilotka**, az ellenzõ nélküli tábori sapka, s azzal csapdossuk magunkról és egymásról a port.*

pizgyec < ukr., or. *пиздец* 'vég; vége vminek' – *Ha vége, hát vége. Csakhogy a sokféle tekintetben gazdag orosz nyelv itt nem a konyec (vége) kifejezést alkalmazza, hanem a seregben jóval népszerűbb és kifejezőbb szinonimáját, a magyarra le nem fordítható **pizgyec**-et.* (Együtt, 2021/1 szám. 50. o.)

policia < ukr. *поліція*, or. *полиция* nemzetközileg is ismert 'rendõrség' – *Ugyanis itt nincs milicia. Ebben az országban **Policia** van.* (Együtt, 2021/1 szám 25. o).

polják < ukr. or. *поляк* 'lengyel férfi, lengyel ember' – *Mert ugyan én vagyok az, de az is, aki most éppen" a főhõs, talán épp egy **polják**.*(Együtt, 2021/4 szám. 61. o.)

pravoszláv < ukr. *православний*; or. *православный* 'ortodox, keleti keresztény egyház' – *A meghurcolt nõk nehezen vagy egyáltalán nem tudták elfogadni a saját településükön lezajló erõszakos szovjetizálást, például a nehezen, illetve sok esetben amerikai pénzbõl gyarapított családi vagyon, illetve a föld államosítását, a kolhozosítással járó padláslesõprést, a görögkatolikus egyház beolvasztását a **pravoszláv** egyházba.* (Együtt, 2021/3 szám. 84. o.); *Pakolta hát a konyhaasztalra színes kalendáriumait a naptárárus, a **pravoszláv** egyház arany glóriás szentjei ültek mindegyiken, és mire a reklámszatyor kiürült, anyu frissen készített kolbászos rántottát tett a férfi elé.* (Együtt, 2021/5 szám. 27. o.)

proverka < or. *проверка* 'ellenõrzés, vizsgálat' – *...a szeptember, mint eddig minden alkalommal, ismét meghozza a proverka, az elkerülhetetlen õszi ellenõrzés idejét.*"(Együtt, 2021/1 szám. 49. o.)

rajon < ukr., or. *район* 1. 'járás'; 2. 'kerület, körzet' – *...a berdicsevi kiképzõezredben már találkoztam egy kelet-kazahsztáni ujjurral, aki lakóföldjét, mint ujjur **rajont** (járás – kisebb közigazgatási terület) emlegette, ...* (Együtt, 2021/1 szám. 50. o.)

rázvagyáscsij < or. разводящий '(katonai) felvezető, illetve átvitt értelemben merőkanál is' – ...*a felvezetőnek (rázvagyáscsij) becézett hosszú nyelvű merőkanalat néhányszor megjáratta a sűrűjében, majd megmerítve az elé tartott csajka mély öblébe fordította tartalmát, a megszokott káposztalevest.* (Együtt, 2021/1 szám. 47. o.)

resztorán < ukr., or. ресторан 'étterem' – ... *Miután a drágalátos tiszt urak kidáridózták magukat a **resztoránban**, katonai terepjáróikkal a környező utcákban száguldoztak, reflektoroztak éjfélekig.* (Együtt, 2022/5 szám. 11. o.)

sahta < ukr., or. шахта '1. bánya, 2. akna, kút' – *A **Sahtán** temették el őket: Jánost, Józsit és Ádámot.* (Együtt, 2021/4 szám 14. o.)

sámpánszki < ukr. шампанське [вино]; or. шампанское [вино] 'pezsgő' – *Az ülés alatt mindig tartottam egy üveg **sámpánszkit**, a kesztyűtartóban két poharat, meg valami csokoládét.* (Együtt, 2021/1 szám. 48. o.)

stampolt < ukr., or. штампований 'sorozatgyártásban készült' – *Szabadidőmben ugyanis órákat javítok, mert a mi szerkezeteink még mindig többet érnek a németek olcsó, **stampolt** óráinál...* (Együtt, 2021/1 szám. 50. o.)

szamovár < or. самовар 'vízforraló, teafőző edény' – *Nem akarom megajándékozni a hetvenhetedik **szamovárral** – feleltem.* (Együtt, 2021/6 szám. 8. o.)

száncászszy < or. санчасть → санитарная часть 'orvosi, egészségügyi részleg' – *A **száncászszy** mindjárt a kaszárnya közelében álló, közepes nagyságú, vidéki lakóházra emlékeztető épület.* (Együtt, 2021/1 szám. 46. o.)

szolidol < ukr. солідол; or. солидол 'mészbázisú zsír, kenőanyag' – *A mérsékelt katonahumor szerint a futómű kenőanyaga nem a **szolidol** és a konsztalin, amint a kiképző ezredben tanították, hanem egy sokkal természetesebb anyag: a sár.* (Együtt, 2021/1 szám. 49. o.)

szotek < ukr. комуї; or. комуї; feltehetően a genitivus pluralis alak került a kárpátaljai magyar nyelvváltozatba, vö. or. комух, ukr. комух 'földrészleg, illetve területmérték is' – *Ott volt az omladozó háza végén egy pár **szotek** kert, na meg a tehén.* (Együtt, 2021/1 szám 24. o.)

szpirt < ukr., or. спирт 'szesz, alkohol' – *A **szpirtben** tartósított bogyók leverték a hőmérsékletét.* (Együtt, 2021/1 szám. 49. o.)

szprávka < or. справка 1. 'igazolás'; 2. 'tudakozódás, érdeklődés' – *A szóláshasonlat szerint a rangjelzés nélküli hohol (ukrán) annyit ér, mint a szprávka (igazolás) pecsét nélkül.* (Együtt, 2021/1 szám. 50. o.) *Gabi mindig is nagy dumagép volt, itt is elővette az ékesszólását, és főleg arra hivatkozva, hogy nélküle én teljesen elveszett lény lennék, muszáj, hogy együtt utazzunk, végül csak megkapta az óhajtott szpravkát, aztán mehettünk jegyet venni.* (Együtt, 2022/3 szám. 16. o.)

sztogramm < ukr., or. сто грамм 'egy deciliter (általában tömény szeszessital)' – *Egy tántorgó férfi tartott az egyik kijárat felé, láthatóan jó pár sztogramm vodka csuroghatott le aznap már a torkán.* (Együtt, 2022/3 szám. 17. o.)

sztolova < or. столовая 1. 'ebédlő'; 2. 'étkezde' – *Annak a hétszáz márkának, amit itt kap a párom, a felét félre tudjuk tenni, mert többnyire mi is a tiszti sztolovában étkezünk.* (Együtt, 2021/1 szám. 46. o.)

talácsi < ukr. стелаж; or. стеллаж 'polc, tárolóállvány' – *A talácsi – tároló szekrényként funkcionált, ide rakták az edényeket, élelmiszert, általában 3 fiókból állt.* (Együtt, 2021/2 szám 122. o.)

territória < ukr. територія; or. территория 'terület' – *...Silovics zászlós, a gazdasági szakasz parancsnoka minden mobilizálható emberét a teritóriára irányítja.* (Együtt, 2021/1 szám. 46. o.)

tocska < or. точка 'pont, támaszpont jelentésben is' – *Odaérvén mintha egyszerre keresné mindannyiunk tekintetét, drámai hangon csak ennyit tud mondani: – A tocska ég.* (Együtt, 2021/1 szám. 46. o.)

tombocska < ukr., or. тумбочка 'éjjeliszekrény' – *A csizmám kissé poros, de a bejáratnál a napos tombocskájában (kis éjjeliszekrény) állandóan ott a kefe és a bokszt.* (Együtt, 2021/1 szám. 47. o.)

továris ukr. товариш, or. товарищ 'elvtárs' – *Így aztán többször is zörgettek nálunk a tovarisok, s mindig este, és keresték a „nyemecki szoldátokat”, s mindig el is vittek valamit, például apám zsebóráját az éjjeliszekrényről.* (Együtt, 2022/2 szám. 15. o.)

trost < ukr., or. трост 'sodort drótkötél' – *Rendben, akkor hozd a trostt. Kalinyin fog bevontatni.* (Együtt, 2021/1 szám. 47. o.)

tusonka < or. тушёнка '[párolt] konzervhús; pörkölt' – *Ebéd táján a raktárvezető két doboz **tusonkát** (párolt marhahúskonzerv) és egy kétkilós, mélyen bevagdalt fekete kenyeret tett elének.* (Együtt, 2021/1 szám. 48. o.)

ucsebka < or. közny. учебка 'képzés, tanulás; féléves katonai kiképzés' – *Hát akkor bizonyítsuk be, fiúk, hogy mégiscsak jó volt valamire az **ucsebka** (féléves katonai-szakmai előképzés)!* (Együtt, 2021/1 szám. 49. o.)

váfli < ukr., or. вафля 'ostya(szelet)' – *Az ugyan teljesen világos, hogy a **váfli** magyarul nápolyi szeletet jelent, ...* (Együtt, 2021/1 szám. 48. o.)

váfljor < or. вафлёр 'fasszopó' – *Előbbiek közül egyik személyes kedvencem, melyben a hadseregből hazatért, megszólalni csak oroszul hajlandó bakának egy rossz helyen hagyott gereblye juttatja eszébe magyar anyanyelvét, utóbbiak közül pedig a dembel kifejezés keltheti fel leginkább az olvasó figyelmét, melynek etimológiájára nagy figyelmet fordít a szerző, de ugyanígy megmagyarázza a fityil, cserpák, **váfljor** stb. szavakat is.* (Együtt, 2022/1 szám. 52. o.)

várta < ukr., or. вярта 'örhely' – *De ki mondja ezt? Egy **vártára** állított fegyvertelen baka?* (Együtt, 2021/1 szám. 47. o.)

verszta < or. верста 'régi orosz mértékegység a távolság mérésére, 1 verszta = 1 066,781 méter' – *Hát érdemes hét versztát talpalni azért, hogy kiszellel kortyoljuk tele a bendőnket?* (Együtt, 2021/1 szám. 50. o.)

zampolit < or. замполит → заместитель командира по политической работе 'szovjet katonai tisztség: a politikai alakulat helyettes vezetője' – *Szemjonovnak feltűnik, hogy Kuznyecov őrnagy, a **zampolit** kiszúrt bennünket, s most felénk igyekszik.* (Együtt, 2021/1 szám. 46. o.)

II. Névhasználat

II.1. Népnevek sajátosságai

Ezen a téren alapvetően két, egymással lényegében szembenálló jelenséget figyelhetünk meg. Az egyik a magyarok megnevezése a keleti szláv nyelvekben (orosz és ukrán), amely a stílushatás, illetve a történet hitelessége szempontjából alkalmazott idézés miatt a magyar nyelvi szövegekben is van, hogy azonos módon jelenik meg. Erre az esetre az alábbi példa:

Az oroszok „vengerkák”-nak, illetve „magyarkák”-nak is becézték őket. (Együtt, 2021/1 szám 66. o).

Az oroszok által használt „vengerkák” és „magyarkák” becézés a magyar származású, a Szovjetunióba elhurcolt vagy ott fogva tartott nőkre és lányokra vonatkozott. Ezek a kifejezések a magyar nemzetiségre utalnak, és a szóvégi *-ka/-kák* kicsinyítő, becéző képző az orosz nyelvben, amely gyakran fejez ki lekicsinylést, infantilizálást vagy egyszerűen idegenséget is. A „vengerka” az orosz „*вепрка*” (magyar nő), a „magyarka” pedig a magyar szó oroszosított, becézett alakja.

Az Együtt lapszámaiban gyakran találkozni a *ruszin(ság)* népnévvel is. Ez alapvetően azért lehet, fontos, mert Ukrajnában hivatalosan nem ismerik el a ruszinokat önálló népként, hanem az ukrán nemzet részének tekintik őket. Ezt azzal indokolják, hogy a ruszin identitás a 19. században alakult ki, és szerintük a ruszin nyelv az ukrán egyik dialektusa. Például: *A „csehek alatt” háttérbe szorított Ungvár visszakapta régi szerepét, ismét Kárpátalja „fővárosa” lett, ahol több magyar és ruszin újság, folyóirat szerkesztősége működött. (Együtt, 2021/2 szám. 96. o.)* Avagy *Ez a rendszeresen megtartott Turul-ünnepség, amelyen a magyarok mellett Rákóczi hű népe, a ruszinság is mindig képviselteti magát. (Együtt, 2021/2 szám. 89. o.)*

II.2. Pénznevek

A kárpátaljai magyar nyelvhasználatban előforduló államnyelvi eredetű pénznevek, mint a *hrivnya* (Ukrajna hivatalos pénzneme), a *rubel* (Oroszország pénzneme) és a *kopijka* (aprópénz), **közvetlen kölcsönszavaknak** tekinthetők, nem egzotizmusoknak (Gazdag, 2015b: 28). Ez azt jelenti, hogy ezek a szavak természetesen beépültek a mindennapi beszélt nyelvbe, és nem idegenszerűséget, különlegességet vagy távolságtartást fejeznek ki, hanem a valós használatban elfogadott, megszokott terminusokként jelennek meg.

Különbőség a kölcsönszó és egzotizmus között:

- **Kölcsönszó:** Olyan idegen eredetű szó, amely beépült a célnyelv szókészletébe, gyakran hétköznapi használatban is, és nem érződik idegennek vagy különlegesnek. Például a pénznevek esetében a helyi valóság és szükségszerűség miatt használják őket.
- **Egzotizmus:** Idegen szó vagy kifejezés, amelyet a célnyelvben ritkán használnak, és amely az idegenség, távolság vagy különlegesség érzését kelti. Ezek általában nem részei a mindennapi köznyelvnek.

Ezekre példa számtalan példát találhatunk a folyóirat hasábjai, de természetesen csak néhányat idézünk:

hrivnya < ukr. гривня 'Ukrajna hivatalos pénzneme' – *Ja. Tíz hrivnyából nyolc visszajár.*” (Együtt, 2021/1 szám. 8. o.)

rubel < or. рубль 'pénznem, Oroszország, illetve a volt Szovjetunió hivatalos fizetőeszköze' – *Azt is ebből tudta meg, hogy a rubel meg fog szűnni, de akkoriban még nem hitt annyira a jóslatnak, hogy a család minden megtakarítását ingóságokra cserélje, ezért csak egy kistraktort vett ekével, boronával és utánfutóval, nekem pedig lett egy köteg játékpénzem.* (Együtt, 2021/5 szám. 27. o.)

kopijka < ukr. копійка, or. копейка 'orosz/ukrán pénzérme, aprópénz' – *Ráadásul a doktornőnek egy kopijkát sem adtam, pontosabban, köpenyzsebbe süllyesztette a kezét azzal, hogy elvből nem fogad el hálapénzt.* (Együtt, 2021/6 szám. 7. o.)

A pénznevek esetében a kárpátaljai magyarok számára ezek a szavak mindennapi, természetes kifejezések, mivel a pénzrendszer és a gazdasági élet e terminusokhoz kötődik, így nem egzotikus, hanem kölcsönzött, beágyazott szavaknak számítanak.

II.3. Földrajzi és közigazgatási nevek

A nevek használata tükrözi a térség soknemzetiségű, többnévű történetét és a szláv nyelvek hatását a helyi földrajzi és politikai terminológiára. Ezek a nevek nemcsak földrajzi vagy közigazgatási egységeket jelölnek, hanem történelmi, kulturális és politikai jelentőséggel is bírnak a Kárpát-medence és Kelet-Közép-Európa térségében.

Beszkid – hegyvonulat neve – *A Beszkid legkiemelkedőbb, s a közforgalommal leginkább érintkező pontján van e szobor felállítva.* (Együtt, 2021/6 szám. 55. o.)

Galícia – történelmi régió, ma Lengyelország és Ukrajna területén – *Egy ideig mindenki a szemünk előtt a hegyekre nyíló csodás kilátást élvezte, utána pedig elindultak a vendégek a magas diadalíven át az emlékoszlophoz, amely az előtt a tér előtt áll, amely a Magyarország és Galícia közötti határt jelzi.* (Együtt, 2021/6 szám. 59. o.)

Szovjetunió – *Hogy valóban ő mondta-e, nem tudhatjuk biztosan, de tény, hogy eltökélte, a magyarokon véres bosszút fog állni, és 1944 telén valóban megindultak a kárpátaljai civilek tízezreit szállító marhavagonok a szovjetunió gyilkos lágerei felé.* (Együtt, 2022/1 szám. 53. o.)

Verhovina – Favágóként a Verhovinán dolgozott, hétfőn reggel elment, szombaton délből tért haza. (Együtt, 2021/4 szám 15. o).

A folyóirat szövegeiben megfigyelhető egy markáns kettős névhasználat, amely a magyar és az ukrán (helyenként ruszin) helynevek párhuzamos említését jelenti. Például:

*Ungvártól tíz kilométernyire, az Ung völgyében, **Ókemence (Kamjanicja)** falu déli szélén, keletre letérve, az Ung hídján át az aszfaltút felvezet a szomszédos településről elnevezett nevickei várhoz. (Együtt, 2021/3 szám 55. o).*

*Az 1960–70-es évek fordulóján pedig a vár romjain **lebergi (Ivivi)** restaurátorok némi konzervációs munkálatokat végeztek. (Együtt, 2021/3 szám 66. o).*

*Ungvárról a délkelet felé vezető M06-os országút osztott pályái mellett, **Börvinges (Barvinok)** falu után a lankás táj varázsa mellett a déli oldalon egy hófehér emlékmű vonja magára a figyelmünket. (Együtt, 2021/4 szám 68. o).*

*A Latorca és a **Szarvas (Zsdenyivka)**-patak összefolyásánál fekszik az ukrán-ruszin **Vezérszállás (Підполоззя, lakossága 789 fő)**. (Együtt, 2021/5 szám 37. o).*

Ez a gyakorlat több sajátosságot is tükröz: A szöveg következetesen alkalmazza a magyar helynevet elsődlegesen, majd zárójelben az ukrán megfelelőjét. Ez a forma tájékozódást segítő, interetnikus kommunikációt erősítő funkcióval bír, és fontos a soknemzetiségű régiók bemutatásakor. A magyar olvasóközönség nyelvi elvárásaihoz igazodva a főszöveg a magyar helynevet használja elsőként, mint „alapértelmezettet”, a zárójeles ukrán alak inkább tájékoztató, kiegészítő funkciójú. A névhasználat visszaül Kárpátalja történelmi múltjára, ahol évszázadokon át a magyar volt a közigazgatási nyelv, és a helynevek magyar formája rögzült a történelmi emlékezetben. A jelenlegi hivatalos ukrán nevek mellé ezek a magyar alakok identitáskifejező és kulturális emlékezetőrző szerepet is kapnak.

II.4. Személynevek

A folyóiratban közölt írásoknál Több esetben a magyar személynév mellett feltűnik az orosz névváltozat, vagy a szereplők kizárólag az orosz nyelvi forma szerint jelennek meg:

*Az NKVD november 22-én nyitotta meg **Spák János** (helyesen: Iván), orosz névváltozatban **Шпак, Иван Георгиевич (Spak, Ivan Georgijevics)** vizsgálati ügyiratát. (Együtt, 2021/2 szám 103. o).*

*A fogvatartottak életével **Bajnova Szvetlana Klimentyevna** múzeumigazgatónő és munkatársai kalauzolása által ismerkedtünk meg.* (Együtt, 2021/5 szám 87. o).

A nevek oroszosítása a szovjet korszakban elterjedt gyakorlat volt, különösen az adminisztratív, jogi vagy rendészeti dokumentumokban, amit a következő példa is mutat. A névhasználat itt tehát nemcsak nyelvi kérdés, hanem az elnyomó hatalom nyelvi kényszerítésének lenyomata is.

A következő példák jól szemléltetik a névátírásokat és ezeknek az értelmezését, ahol például egy nemesi magyar-német eredetű név oroszosított formában jelenik meg, az orosz apai név beemelésével, miközben a teljes magyar (vagy nyugati) név is megmarad.

*A legidősebb politikai elítélt a 61 éves **Szaher-Schönborn (Difturt) Lujza Donaldivna** bárónő.* (Együtt, 2021/1 szám. 55. o.)

Az alábbi példa magyar és az orosz név együttélésére utal: a beszélő magyar neve szerepel, míg a házigazda orosz neve, az orosz névadási rend szerint.

***Metelkánics László – Vaszilij Mihajlovicsnál,** ugyanezen község lakójának házában laktam.* (Együtt, 2021/1 szám 55. o).

Ez a fajta névhasználat tehát társadalmi, politikai és kulturális kontextusokat is közvetít, és érzékenyen tükrözi a korszak és a régió identitásviszonyait.

A közölt írásokban jól megfigyelhető egy személynevekhez kapcsolódó nyelvhasználati sajátosság, amely több rétegben is értelmezhető. Ezek a példák nem hivatalos, hanem narratív, személyes kontextusban jelennek meg, és főként keresztnévi szinten mutatnak jellegzetességeket.

Sura < ukr., or. Александра becézett alakja – **Sura néni** mégsem panaszkodott. (Együtt, 2021/1 szám 24. o).

Osztap < ukr. Остап – *A szék ekkor kibillent az egyensúlyából, **Osztap** pedig teljes súlyával a Viktor és közte lévő aktákra esett.* (Együtt, 2022/2 szám 23. o).

Anatolij ukr., or. Анатолій/Анатолий – **Anatolij** március elsején meghalt. (Együtt, 2022/2 szám 28. o).

Ljubának < ukr., or. Любов becézett alakja – *Már nem emlékszem egészen pontosan a nevére, talán **Ljubának** hívták, és nem leány volt, hanem asszony.* (Együtt, 2022/3 szám 19. o).

Inna ukr., or. Інна/Инна – **Innácskának** nem tetszett a férfi. (Együtt, 2022/3 szám 33. o).

Miroszja ukr., or. Мирослава becézett alakja – *Miroszja néni* igyekezett minden tőle telhetőt megtenni. (Együtt, 2022/4 szám. 21. o).

Ezek a keresztnévek identitásjelzőként is működnek: megidézik a szláv kulturális-közösségi környezetet, amelyben a történetek játszódnak. A nevek nemcsak karaktereket azonosítanak, hanem kulturális háttérrel is sugallnak. Ez a kevertség jól mutatja a nyelvi kontaktushelyzetet, amely Kárpátaljára jellemző, ahol a magyar és szláv nyelvek együttélnek.

II.5. Márkanevek

A **Kamaz** gépkocsiban kényelmesen elférek mellette, a másik kocsiban, egy öreg ZIL-ben meg a két kocsisérő utazik. (Együtt, 2022/3 szám 15. o).

Ebben az idézetben a járműnevek nyelvhasználati sajátosságai figyelhetők meg, melyek – bár csak mellékesen jelennek meg a mondatban – fontos társadalmi és kulturális rétegeket is hordoznak. A konkrét sajátosságok a következők:

A két jármű neve:

- **Kamaz** – szovjet/orosz teherautómárka, a *Kama Automobilgyár* (Камский автомобильный завод) rövidítése.
- **ZIL** – szintén szovjet tehergépkocsi márka, a *Zavod imeni Lihacsova* (Лихачёва) mozaikszava.

Mindkét név eredeti írásmódban, magyar toldalékolással szerepel: „*Kamaz gépkocsiban*”, „*egy öreg ZIL-ben*”. Ez a használat az idegen tulajdonnevek magyar nyelvi integrációjának tipikus módja.

A Kamaz és ZIL típusú járművek használata történelmi-kulturális korszakjelölő: ezek a teherautók a szovjet ipar és mindennapi infrastruktúra meghatározó elemei voltak a 20. század második felében, különösen a hadseregben, állami szállítmányozásban vagy internálótáborok logisztikájában. Ezáltal a nevek nem pusztán járműtípusok, hanem a korszak világának szimbólumai.

A Kamaz és ZIL megnevezések nem kerülnek fordításra vagy magyarázatra, ami arra utal, hogy a szerző feltételezi az olvasó kulturális tájékozottságát – vagyis azt, hogy ezek a járművek ismertek lehetnek a magyar olvasó számára is a szovjet időkből, főként Kárpátalja vagy más volt szovjet régió kontextusában.

III. Kódváltások

A folyóiratban közölt szövegek gazdag példatárát adják a kódváltás jelenségének, mely akkor fordul elő, amikor egy nyelvhasználó egyazon diskurzuson belül két vagy több nyelvet váltogat, akár szavak, mondatok, akár stiláris regiszterek szintjén. Az alábbiakban részletesen elemzem a megfigyelhető kódváltási sajátosságokat, különös tekintettel az orosz és magyar nyelv váltakozására.

„*Kiemelem magam én is az ülésből, határozott mozdulattal elkapom a kezét, s ráordítok:*

Igyi obrátno, tovaris sztársij lityinánt! (Menj a helyedre, főhadnagy elvtárs!)”
(Együtt, 2021/1 szám. 51. o.)

„– *Vot vigyis? Flázsok mnye pomjál, ti presztupnyij element... flázsok mnye pomjál...*

(Látod, szétroncsoltad a zászlócskám, te bűnöző elem... Szétroncsoltad a zászlócskám ...” (Együtt, 2021/1 szám. 51. o.)

„*És ugyancsak kedveltek ilyenkor a durva szövegű népdalparódiák, melyek – szerintük –*

olykor így panaszkodnak: Oj, nye zsmi menyjá do bjárjozji, uberi ruku ot pjázdi! (Aj, ne szoríts úgy a nyárfához engem, vedd el a kezéd a pinámtól!)” (Együtt, 2021/1 szám. 51. o.)

„– *Nu ti, bljágy, uzse pjáty minut sztoju i szmotrju, kák szpis! (Azaz: A kurva mindenségit,*

már öt perce állok, s azt nézem, hogy alszol!)” (Együtt, 2021/1 szám. 51. o.)

– *Nyilván belátta ő is a lehetséges következményeket – nem mertünk volna a rendészekkel*

megesküdni, hogy nem csattant el egy két nyakleves is odahaza a pontosabb megértés végett –, sűrűn suttogta: izvenyitye, izvenyitye pazsalusza (bocsánat, bocsánat kérem). (Együtt, 2022/3 szám. 21. o.)

Dobréj deny – mondtam neki, de nem válaszolt, ezért felemeltem mutatóujjamat, jelezve,

hogy várjon egy kicsit, és visszarohantam a házba. (Együtt, 2021/5 szám 26. o.)

Na, nem nagy hurcolkodás volt, a bőrröndjét kellett átvinnie. Felajánlottam, ne cipekedjen,

majd én átviszem. – Oj, szpászibá – csicseregte és nagyon szép volt a mosolya. – Ocseny szpászibá. (Együtt, 2022/3 szám 29. o.)

A leggyakoribb forma az ún. vendégnyelvi beágyazás, amikor egy domináns nyelvi szövegbe orosz kifejezések vagy egész mondatok kerülnek bele. Ebben az esetben az orosz mondat szó szerinti magyar fordítással együtt szerepel, vagyis a szöveg két nyelvi szinten

is működik: a szereplők közti párbeszéd hitelességét erősíti az orosz, míg a magyar olvasó számára biztosított az értelmezés.

A kódváltás nem csupán nyelvi váltakozás, hanem stiláris eszköz is: a valóságérzés (realizmus) és hangulati intenzitás megteremtésére szolgál. Például: A káromkodás („*bljagy*”) vagy trágár népdalparódia csak az eredeti nyelven kelti meg a kívánt hatást – a nyelvi regiszterhez (durvaság, nyersesség) az orosz forma illeszkedik autentikusan. A katonai vagy hivatalos kontextusokban a megszólítások (pl. „*továris sztársij lityinánt*”) hierarchikus viszonyt és a szovjet miliőt is megidézik.

Ezek a váltások társadalmi és kulturális identitás kifejezését is szolgálják. Az orosz nyelv használata egyértelműen utal: a Szovjet katonai vagy hatósági jelenlétre (rendészek, kihallgatók stb.) valamint a börtön vagy fogság tapasztalatára. A hétköznapi emberek nyelvhasználatában az orosz formula („*izvenyitye pazsaluszta*”) a megalázkodás, alárendeltség kifejezője. Ezáltal a kódváltás nemcsak nyelvi, hanem szociolingvisztikai és történelmi jelentéshordozó is.

A példákban az orosz nyelvi elemek magyar fonetikai átírással szerepelnek. Ez a fajta írásmód nem pusztán átírás, hanem a lokális beszélt nyelv realisztikus ábrázolása is: így beszélhettek a magyar anyanyelvűek oroszul, akcentussal, kevert formában. A legtöbb esetben a szöveg magyar fordítást is mellékel az orosz mondatok mellé.

Bizonyos esetekben a kódváltás nemcsak nyelvi, hanem grafikus is: a szöveg cirill betűs írással jelenik meg egy latin betűs (magyar) kontextusban. Ez vizuálisan is kiemeli az idegenséget, a más nyelvi hatósági világot. Például az alábbi idézetben is egy ilyen megoldást láthatunk:

Kremlből írt válaszlevél nincs ugyan meg, de pontosan tudom, hogy van megcímezve:

*Шумев Этел, Баркасово, Закарпатская обл, Мукачевский Район, СССР.
(Együtt, 2021/1 szám 18. o).*

A szöveg által hordozott kulturális jelentés is fontos: az, hogy a Kremlből jött válasz orosz nyelven van címezve, a hatalmi viszonyokat és nyelvi hierarchiát tükrözi. A magyarul beszélő lakos a Szovjetunió állampolgára volt, orosz nyelvű közigazgatási rend szerint.

Ez a példa tehát jól illeszkedik az Együtt folyóirat szövegeiben gyakran megjelenő kódváltási gyakorlatba, amely több nyelvet, írásmódot és regisztert is integrál, hogy történeti, kulturális és politikai rétegeket jelenítsen meg egyidejűleg.

IV. Nyelvjárási elemek

A folyóiratban közölt írások jól szemléltetik a nyelvjárási, rétegnyelvi és szókölcsönzési elemek sokféleségét, melyek a kárpátaljai magyar irodalmi nyelvhasználat sajátosságai közé tartoznak. Ezek a szavak nem csupán regionális színezéket adnak, hanem stilisztikai, társadalmi és identitásbeli funkcióval is bírnak.

bratyó – idősebb fiútestvér, amely vélhetően a szláv nyelvekben azonos jelentésben ismert *брат* szóból származtatható – A bratyó elintézte, és másnap kora hajnalban nekivágtunk a kétezer kilométeres kalandnak. (Együtt, 2022/3 szám 15. o).

bugyelláris – a közmagyar nyelvben archaizálódott pénztárca – *Kimegy a színről, mintha a másik szobába menne, aztán egy bugyellárisal a kezében visszatér.* (Együtt, 2021/2 szám 42. o).

cikormányos – régies, inkább irodalmi stílusban használt közmagyar szó, jelentése túldíszített, túlcifrázott – Véletlenül nem azon gyakoroltad a cikormányos betűket? (Együtt, 2021/2 szám 47. o).

firhang – a német nyelvi Vorhänge szóra visszavezethető nyelvjárási szó, jelentése függöny – Az anyja varrta a firhangbul. (Együtt, 2022/1 szám 30. o).

hebehurgyáskodj – meggondolatlanul viselkedik, a magyar nyelvben is ismert, régies kifejezés – Nehogy majd hebehurgyáskodj, és lebukjunk miattad. (Együtt, 2021/2 szám 53. o).

kompánia – nemzetközi szó, de a kárpátaljai magyarban feltehetően az ukr., компанія, or. компания átvétele – társaság, baráti kör – *A féltüdejűek kompániája.* (Együtt, 2021/4 szám 7. o).

lavór – mosdótál – *Fekete varjak kis csapata gyászol, a hűtőszekrény kinyílik magától, széken lavór víz, levendulaszappan, az asztalon egy tányérka, mosatlan, a törölköző a szék karján szárad, a zöld pohárban elfészkel a bánat.* (Együtt, 2021/3 szám. 11. o.)

lóc(a) – kerti vagy udvari pad – *Ki kellett ülni ilyenkor a ház előtti lócára – meleg tavasztól kora őszig –, megtönni a pipát, és pöfékelni.* (Együtt, 2021/2 szám. 8. o.)

málé – kukoricamálé, kukoricából készült étel – Sütök egy kis málépogácsát!. (Együtt, 2021/2 szám. 31. o.) (56,58,59.o)

málépogácsa – kukorica lisztből készült pogácsa – Mami süttött finom málépogácsát, vegyél, amíg marad! (Együtt, 2021/2 szám 58. o).

mingyán – mindjárt – Te meg ne vonyíts, mert mingyán agyonütlek. (Együtt, 2022/2 szám 38. o).

murkó – sárgarépa – *Ha a pincébe ment murkóért a kislány, nagyapját ott találta a hordók között.* (Együtt, 2022/5 szám. 30. o.)

rákossztály – onkológia – *Rákossztály a negyediken...* (Együtt, 2021/1 szám 10. o).

rulla – arról – Megbolondultál! Nem a pulya tehet rulla! (Együtt, 2022/1 szám 33. o).

sűrven – gyakran – Ha ráun és elálmosodik, nota bene, pokolba kívánja az egészet, márpedig ilyen rendezvények sűrven elő- fordulnak a városban. (Együtt, 2021/1 szám 11. o).

Ezek a szavak lokális hangulatot, hitelességet és nyelvi tájoltságot adnak a narrációnak. Az olvasó ezáltal érzi, hogy a történet egy konkrét nyelvi-kulturális közegben, a kárpátaljai magyar közösség világában játszódik.

Egyes szavak a köznyelvben elavultak vagy ritkán használatosak, de irodalmi vagy népi stílusban újraélednek. Ezek a szavak irodalmi stílusértéket hordoznak, olykor ironikus, máskor nosztalgikus, hangulatteremtő szerepet töltenek be. Segítik a karakterábrázolást, jellemformálást, és stiláris árnyalást biztosítanak.

A szókölcsonzések nyelvi kontaktushelyzetet jeleznek, utalnak a kétnyelvű (vagy többnyelvű) közegre. Ezzel az író szociolingvisztikai realizmust teremt: a szereplők olyan nyelvet beszélnek, amelyet valóban használnak a kárpátaljai magyar közösség tagjai.

A nyelvjárási, archaikus, kölcsönzött és szlenges szavak jelenléte nem esetleges, hanem tudatos stilisztikai eszköz. Ezek révén a kárpátaljai magyar nyelvhasználat sokszínűsége és társadalmi-nyelvi beágyazottsága mutatkozik meg. Az Együtt folyóirat szövegeiben ezek az elemek nemcsak nyelvészeti, hanem kulturális értékkel is bírnak, a kisebbségi lét, a lokalitás és az identitás irodalmi megformálásának eszközeiként.

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatomban a kárpátaljai magyar kétnyelvűség nyelvészeti sajátosságait vizsgáltam, különös tekintettel azokra a nyelvi jelenségekre, amelyek a térség irodalmi szövegeiben, elsősorban az Együtt folyóiratban jelennek meg. A kutatás célja az volt, hogy feltérképezze, milyen formákban és milyen gyakorisággal jelennek meg a kétnyelvűségre utaló elemek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatban, valamint hogy e nyelvi jegyek milyen stilisztikai, identitásbeli és kulturális szerepet töltenek be.

A dolgozat első részében a kétnyelvűség fogalmát és típusait tárgyaltam, valamint bemutattam a kétnyelvűség kialakulásának társadalmi és történelmi hátterét Kárpátalja régiójában. A kétnyelvűség nemcsak kommunikációs szükséglet, hanem egyben kulturális alkalmazkodás és identitásformáló tényező is, különösen olyan közösségekben, ahol a többségi nyelvhasználat (ukrán/orosz) dominanciája mellett a magyar nyelv kisebbségi helyzetben van.

A kutatás középpontjában négy fő témakör állt:

Államnyelvi kölcsönszavak – A szövegekben számos ukrán és orosz eredetű lexéma jelenik meg, amelyek jellemzően beépülnek a magyar mondat szerkezetekbe. Ezek gyakran pragmatikus célokat szolgálnak (pl. hivatalos vagy technikai regiszter), de emellett a helyi nyelvi identitás részeivé is válnak.

Névhasználati sajátosságok – A személynevek, földrajzi nevek, pénznevek és márkanevek esetében megfigyelhető a több nyelvből származó alakok váltakozása. A szerzők sokszor orosz vagy ukrán névalakokat használnak, ezzel is tükrözve a nyelvi környezet multikulturális jellegét.

Kódváltás – A vizsgált szövegekben jelentős számban fordulnak elő olyan szakaszok, ahol egyes kifejezések, mondatok vagy akár párbeszédtek teljes egészében orosz vagy ukrán nyelven hangzanak el. A kódváltás gyakran stilisztikai eszköz, amely hitelesebbé teszi a szereplők nyelvhasználatát, ugyanakkor funkcionálisan is kiemel bizonyos kulturális vagy emocionális tartalmakat.

Nyelvjárási elemek – A kárpátaljai magyar nyelvhasználatban sokféle regionális, archaikus vagy nyelvjárási szó fordul elő. Ezek nemcsak a helyi identitást tükrözik, hanem gyakran humoros, stilizált vagy érzelmi funkcióval bírnak. A „firhang”, „murkó”, „mingyán”, „málépogácsa” típusú szavak mind hozzájárulnak a szövegek lokális színezetéhez.

A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a kárpátaljai magyar irodalmi szövegek nyelvi világa mélyen gyökerezik a helyi társadalmi valóságban. A kétnyelvűség különböző nyelvi jegyei nem csupán nyelvtani vagy lexikai sajátosságokként értelmezhetők, hanem a kulturális hovatartozás és a nyelvi identitás komplex kifejeződéseiként. A szerzők gyakran reflektálnak arra a nyelvi helyzetre, amelyben élnek, s e reflektálás egyúttal az önazonosság megerősítésének vagy épp az identitásbeli bizonytalanság kifejezésének is eszköze lehet.

Összességében megállapítható, hogy a kétnyelvűség és annak nyelvi lenyomatai a kárpátaljai magyar irodalomban nem csupán természetes nyelvhasználati következmények, hanem tudatosan alkalmazott stilisztikai és kulturális eszközök is. Ezek a jelenségek hozzájárulnak a kárpátaljai magyar közösség nyelvi és kulturális önképének alakításához, valamint a nyelv folyamatos változásának dokumentálásához is.

SZAKIRODALOM

- Balla D. Károly 2002: Címkezett irodalom. *Mozgó Világ* 2002/11. 104–108.
- Bartha Csilla 1999: *A kétnyelvűség alapkérdései*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Bárány Erzsébet–Csernicskó István 2009: Дослідження українсько-угорських міжмовних контактів у Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II. *Acta Beregsasiensis* 2009. VIII. évfolyam, 1. kötet 91–112.
- Bárczi Géza 2001: *A magyar szókincs eredete* Tinta tankönyvkiadó, Budapest.
- Beregszászi Anikó 2010: *Magyar nyelv 10. Stilisztika*. Csernyivci „Bukrek”, 2010
- Beregszászi Anikó 2011: A kárpátaljai magyar anyanyelvi oktatás ideológiai és tantárgy-pedagógiai szemléletváltásáról. *Modern Nyelvoktatás, A Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesületének folyóirata* 2011 (17. évfolyam), 1. szám, 32–44.
- Beregszászi Anikó 2021: *Alkalmi mondatok zongorára: A magyar nyelv oktatásának kihívásai kisebbségben*. Termini Egyesület, Törökbálint.
- Beregszászi Anikó–Csernicskó István 2003a: *A kétnyelvűség típusai a kárpátaljai magyar közösségben*. In. Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász. 34–42.
- Beregszászi Anikó–Csernicskó István 2003b: *A kétnyelvűség (bilingvizmus) fogalma*. In. Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász. 28–31.
- Beregszászi Anikó–Csernicskó István 2003c: *A kárpátaljai magyar személynévhasználat sajátosságai*. In. Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 153–163
- Beregszászi Anikó–Csernicskó István 2011: *A kárpátaljai magyar személynevek átírásának és használatának kérdésköréről*. In. *Magyar Nyelvőr* 135. évf. 4. sz. / 2011, 414–422.
- Beregszászi Anikó–Dudics Lakatos Katalin 2023: *Huszonkettő. A kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés 22 évének története*. Termini Egyesület, Törökbálint.
- Borbély Anna 2014: *Kétnyelvűség – Variabilitás és változás magyarországi közösségekben*. L'Harmattan Könyvkiadó. Budapest.

- Borbély Anna 2016: Kétnyelvűek a kétnyelvűségről. In. *"Szavad ne feledd!"*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 39–50.
- Csernicskó István (szerk.) 2010: *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. Hodinka Antal Intézet, Budapest – Beregszász.
- Csernicskó István 1995: A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség (1945–1993). In. Kassai Ilona szerk., *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. 129–145.
- Csernicskó István 1998: *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest.
- Csernicskó István 2003: A kódváltás. — In. Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 120–125.
- Csernicskó István 2004: *A magyar nyelv kárpátaljai helyzetéről*. Magyar Tudomány. 473–480.
- Csernicskó István 2013: *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867-2010)*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Csernicskó István 2016: *Nyelvpolitika a háborús Ukrajnában*. Autdor-Shark, Ungvár.
- Csernicskó István–Ferenc Viktória 2012: A kisebbségi nyelvhasználat jogi keretei és azok gyakorlati alkalmazhatósága Kárpátalján. In: *Térvesztés és határtalanítás*. Lucidus Kiadó, Budapest, pp. 199-236.
- Csernicskó István–Hires Kornélia 2003: A kölcsönzés In. Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 125–138.
- Csordás László 2015: KVITárulkozás. Bevezető gondolatok a válogatáshoz. *Napút* 17. évfolyam, 6. szám, 57–58.
- Csordás László 2020: *Bezárkózás vagy határátlépés? Tanulmányok, esszék, kritikák*, Budapest, Napkút Kiadó.
- Dobos Sándor 2015: Magyar helységnevek Kárpátalján: kodifikációs kísérletek és eredmények (1989–2000). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2015/1. 101–123.
- Dupka György 2004: *Autonómia-törekvések Kárpátalján*. Intermix kiadó. Ungvár–Budapest.
- Dupka György 2017: *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/17900/17903/17903.pdf>

- Erdődi József 1952: Szláv eredetű tükörszavakról. In. *Magyar Nyelvőr*, 76. évf. 6. sz. / 1952. 462–466.
- Gazdag Vilmos 2009: *Nyelvi attitűdök és az interferencia kérdései Vadastanya ukrán/ruszin nyelvű lakossága körében.* – In. *ActaBeregsaiensis*. 2009/2. PoliPrint Kft, Ungvár. 199–215.
- Gazdag Vilmos 2010a: Szláv eredetű lexikai elemek a Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban (Kárpátalja, Ukrajna) In. *Határhelyzetek III. Önmeghatározási kísérletek: hagyományőrzéstől a nyelvi identitásig.* Szerkesztő: Fábri István – Kötél Emőke Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium Budapest, 124–160.
- Gazdag Vilmos 2010b: Másodnyelvi elemek a Beregszászi járás (Kárpátalja) magyar nyelvjárásaiban. In. Kozmács István, Vančóné Kremmer Ildikó szerk., *Közös jövőnk a nyelv I. Nyelvtudomány és pedagógia, Tudomány az oktatásért – oktatás a tudományért*, Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, 109–130.
- Gazdag Vilmos 2014: A kárpátaljai magyarság kétnyelvűségének jellemzői. In: Gazdag Vilmos szerk. *Orosz ukrán nyelvi hatás a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban.* Beregszász. Kézirat. Forrás: <http://docplayer.hu/3122109-Orosz-ukran-nyelvi-hatas-a-karpataljai-magyar-nyelvjarasokban.html>
- Gazdag Vilmos 2015: A kárpátaljai magyar nyelvjárások szókészleti sokszínűségéről az ukrán/orosz kölcsönszavak és magyar nyelvi megfelelőik használata kapcsán. In. Gazdag Vilmos - *Nyelvi és kulturális sokszínűség kelet-közép-európában: érték és kihívások.* Beregszász.
- Gazdag Vilmos 2015b. A kárpátaljai magyar nyelvhasználat orosz/ukrán kölcsönszavai. *Zempléni Múza*, 15 évf. 4 sz. 25–30. p.
- Gazdag, Vilmos 2018: *Segédkönyv a szláv–magyar nyelvi kapcsolatok tanulmányozásához.* RIK-U Kiadó, Beregszász; Ungvár.
- Gazdag Vilmos 2021: *Szláv elemek a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban.* Törökbálint: Termini Egyesület.
- Gazdag Vilmos 2023: Államnyelvi hatás a 21. század kárpátaljai magyar irodalmában. *Hungarológiai Közlemények* 2023/2., 108-137
- Görömbei András 1995: A kárpátaljai magyar irodalom fő sajátosságai. *Acta Hungarica* IV. évfolyam, 1995. 153–160

- Görömbei András 2008: A Ratkó József-díjas Vári Fábián László laudációja három tételben. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*. Társadalom-Tudomány-Művészet. XLIII. évfolyam 2008/2. 261–265
- Grabovac Beáta 2009: Egynyelvűség, kétnyelvűség és rövid távú memória. In: Kötél Emőke – Szarka László szerk. *Határhelyzetek II. Kultúra – Oktatás – Nyelv – Politika*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium Budapest, 314–338.
- Grosjean, François 2010: *Bilingual: life and reality*. Cambridge, Massachusetts– London, England, Harvard University Press.
- Karmacsi Zoltán 2007: *Kétnyelvűség és nyelvelsajátítás*. PoliPrint, Ungvár.
- Karmacsi Zoltán 2011: Etnikailag vegyes házasságban nevelkedő gyerekek nyelvhasználatának jellemző vonásai. — In. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban* A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai Szerkesztette: Hires-László Kornélia, Karmacsi Zoltán, Márku Anita Tinta Könyvkiadó II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete Budapest – Beregszász, 2011. 343–349.
- Kontra Miklós 1981: A nyelvek közötti érintkezés néhány kérdéséről, különös tekintettel „elangolosodó” orvosi nyelvünkre. *Nyelvtudományi Értekezések*. 109. sz. Budapest Akadémiai kiadó.
- Kontra Miklós 2013: Magyar kétnyelvűség – áldás vagy átok? In. *Hungarológiai Közlemények* 2013/3. Bölcsészettudományi Kar, Újvidék, 1–12.
- Lanstyák István 1996: Anyanyelvi nevelés a határon innen és túl? In. Csernicskó István szerk. *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*. Tinta Könyvkiadó és Könyvszerkesztő Bt., Budapest.
- Lanstyák István 2003. Kódváltás és fordítás. A célkeresztben a szlovákiai magyar nyelvi valóság. *Irodalmi Szemle* 46/7, 77–94.
- Lanstyák István 2005: A kódváltás nyelvtani aspektusának néhány kérdése a szlovákiai magyar beszélőközösségben. In. *Nyelvészetről – változatosan*. Segédkönyv egyetemisták és a nyelvészet iránt érdeklődők számára, Dunaszerdahely, 77–120
- Lanstyák István 2006: Nyelvből nyelvbe. Tanulmányok a szókölcsonzésről, kódváltásról és fordításról. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Lizanec Petro 1970: *Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyagai alapján)*. Egyetemi jegyzet. Az USZSZK Felső- és Szakközépoktatásügyi Minisztériuma, Uzshorodi Állami Egyetem. Uzshorod.

- Márku Anita 2008: *Érvényes történetek Nyelvválasztási és kódváltási kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar fiatalok körében*. Monográfia. Rákóczi-füzetek XLVIII. PoliPrint Kft. – KMF, Ungvár – Beregszász.
- Márku Anita 2011: „Po zákárpátszki” *Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák (nyelvválasztás, kódváltás) szocio- és pszicholingvisztikai aspektusai a kárpátaljai magyar közösségben*. Doktori disszertáció, Pannon Egyetem, Veszprém
- Márku Anita 2013: „Po Zákárpátszki”. *Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben*. „Líra” Poligráfcentrum, Ungvár.
- Navracsi Judit 2007: A kétnyelvű mentális lexikon. Balassi Kiadó, Budapest.
- Penckófer János (Eperjesi) 2003: *Tettben a jellem*. A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. Század második felében. Budapest: Magyar Napló-Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség.
- Penckófer János 2011: A stúdiók kora (előtt és után): Irodalmi-kulturális irányultságok, folyamatok, szerveződések, fórumok Kárpátaljai eddigi kilencven évében. *Magyar Napló* 23. évfolyam, 6. szám, 27–32.
- Pléh Csaba–Lukács Ágnes (szerk.) 2015: *Pszicholingvisztika*. Magyar pszicholingvisztikai kézikönyv. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Rajslí Ilona 2011: Kódváltás a vajdasági magyarok nyelvhasználatában. *Hungarológiai Közlemények* (4): 108–120.
- S. Benedek András 2007: *Készülődés (A kárpátaljai magyar írás)*. Irodalomtörténeti esszé. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest.
- Sándor Klára 2016: *Nyelv és társadalom*. Krónika Nova Kiadó Kft, Budapest.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1997: *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Budapest, Teleki László Alapítvány, Kisebbségi Adattár VIII.
- Sulán Béla 1963: A kétnyelvűség néhány kérdéséhez. — In. *Magyar Nyelv* 59. évf. 3. sz. / 1963. 253–265.
- Tódor Erika Mária 2005: A kódváltás és az aszimmetrikus kétnyelvűség nyelvpedagógiai összefüggései. *Magyar Pedagógia*, 105. évf. 1. szám 41–58.
- Varga Melinda 2018: „Én is úgy szeretem Rodostót, hogy el nem felejtettem Zágont” Beszélgetés Füzesi Magda kárpátaljai költővel. *Helikon*. XXIX. évfolyam. 20. szám – október 25., 2–3.

РЕЗЮМЕ

У своїй роботі я досліджувала мовні особливості угорсько-українського білінгвізму на Закарпатті, зокрема ті мовні явища, які проявляються в художніх текстах регіону, насамперед у публікаціях журналу *Együtt*. Метою мого дослідження було виявити форми й частоту появи елементів білінгвізму в мовленні угорськомовного населення Закарпаття, а також з'ясувати, яке стилістичне й культурне значення мають ці мовні ознаки.

У першій частині роботи я окреслила поняття білінгвізму, його типи та соціально-історичне підґрунтя формування двомовності на Закарпатті. Білінгвізм тут виступає не лише засобом комунікації, а й чинником культурної адаптації та формування ідентичності, особливо в умовах, коли угорська мова має статус меншини поряд із домінуванням української чи російської мов.

У центрі мого дослідження були чотири основні теми:

1. **Запозичення з державної мови** — У текстах часто зустрічаються слова українського або російського походження, які органічно вбудовані в угорське мовлення. Вони виконують не лише прагматичну функцію (наприклад, у сфері офіційного чи технічного стилю), але й стають частиною місцевої мовної ідентичності.

2. **Особливості використання власних назв** — У вживанні особових і географічних назв, назв валют і брендів спостерігається варіативність, зумовлена впливом кількох мов. Авторки часто надають перевагу російським або українським формам, відображаючи таким чином мультикультурний контекст свого середовища.

3. **Перемикання кодів** — У проаналізованих текстах чітко простежуються епізоди, де речення чи цілі діалоги подані українською або російською мовою. Таке чергування мов часто виконує стилістичну функцію, робить мовлення персонажів більш автентичним і дозволяє передати емоційний або культурний контекст.

4. **Діалектизми** — У закарпатській угорській мові широко представлені регіональні, архаїчні або діалектні слова. Вони не лише відображають місцеву ідентичність, але й мають стилістичну, жартівливу чи емоційну функцію. Такі слова, як «firhang», «murkó», «mingyán» чи «málépogácsa» надають текстам локального колориту.

Результати мого дослідження засвідчують, що мовний світ художніх текстів угорськомовних авторок Закарпаття тісно пов'язаний із соціальною реальністю регіону. Мовні ознаки білінгвізму виступають не лише граматичними або лексичними елементами, а й засобами вираження культурної приналежності та мовної ідентичності. Авторки свідомо використовують ці елементи для рефлексії над мовною ситуацією, у якій живуть, що одночасно є і проявом самоусвідомлення, і формою збереження локальної ідентичності.

Загалом я можу зробити висновок, що двомовність і її мовні відображення в угорській літературі Закарпаття є не лише наслідком природного мовного контакту, а й стилістичним і культурним інструментом. Ці явища сприяють формуванню мовного та культурного самосприйняття місцевої угорської спільноти й одночасно документують постійні зміни мови.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Я, Ференці Ержебет Чобівна, підтверджую, що під час написання магістерської роботи користувала ChatGPT (<https://chatgpt.com/>) для редагування тексту та наявності помилок, а також Perplexity (<https://www.perplexity.ai/>) для пошуку фахової літератури та структурування змісту моєї магістерської роботи.

Я завантажила повний текст своєї роботи та ввела наступні дані 12 травня 2025 року:

1. Пошук фахової літератури та логічне структурування змісту роботи.
2. Покращення академічного стилю та мовної правильності, включаючи граматику, пунктуацію та лексику.

Отримані таким чином результати були використані для доопрацювання та редагування тексту з метою отримання фінального варіанту магістерської роботи.

Берегове, 15. травня 2025 р.

Ференці Ержебет Чобівна

Звіт подібності

метадані

Назва організації

Hungarian College of Higher Education Ferenc Rakoczi II Transcarpathian

Заголовок

Ferenci Erzsébet_Magyar szak_Magiszteri dolgozat_2025-1-4-52

Науковий керівник / Експерт

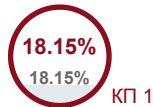
Автор **Аніко Чурман-Пушкеш**

підрозділ

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

КП 1

КЦ

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

14018

Кількість слів

113016

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв	Б	5
Інтервали	A→	0
Мікропробіли	␣	0
Білі знаки	Б	0
Парафрази (SmartMarks)	a	111

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://karpataljaiadatbank.com/wp-content/uploads/2022/12/kozoktatas20174-1.pdf	66 0.47 %
2	http://xantusz.hu/magyar-irodalmi-elet-es-irasbeliseg-karpataljan.html	58 0.41 %
3	https://kmml.org.ua/uploads/attachments/books/folyoiratok/egyutt/2022/egyutt_2022_2.pdf	58 0.41 %
4	https://kmml.org.ua/uploads/attachments/books/books-pdf/DGY_magyar-irodalmi-elet_3_0.pdf	51 0.36 %

5	http://kvit.hu/gazdag-vilmos-a-katonai-szolgalt-soran-jelentkezo-allamnyelvi-hatas-tukrozodese-vari-fabian-laszlo-tabori-posta-cimu-regenyeben/	46 0.33 %
6	https://real.mtak.hu/79423/1/Gazdag_Vilmos_Segedkonyv_2018_final_2018_04_13_u.pdf	44 0.31 %
7	https://docplayer.net/65749172-Studiyi-z-filologiyi-ta-zhurnalistiki.html	38 0.27 %
8	http://real.mtak.hu/23953/7/szlav_eredetu_lexikai_elemek.pdf	36 0.26 %
9	http://kvit.hu/gazdag-vilmos-a-katonai-szolgalt-soran-jelentkezo-allamnyelvi-hatas-tukrozodese-vari-fabian-laszlo-tabori-posta-cimu-regenyeben/	36 0.26 %
10	https://kmmi.org.ua/uploads/attachments/books/folyoiratok/egyutt/2022/egyutt_2022_3.pdf	36 0.26 %
з домашньої бази даних (0.00 %)		
ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
з програми обміну базами даних (0.00 %)		
ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
з Інтернету (18.15 %)		
ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ДЖЕРЕЛО URL	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	http://kvit.hu/gazdag-vilmos-a-katonai-szolgalt-soran-jelentkezo-allamnyelvi-hatas-tukrozodese-vari-fabian-laszlo-tabori-posta-cimu-regenyeben/	1035 (49) 7.38 %
2	https://kmmi.org.ua/uploads/attachments/books/folyoiratok/egyutt/2022/egyutt_2022_3.pdf	252 (13) 1.80 %
3	http://fch.udpu.edu.ua/article/download/232603/3.pdf	225 (9) 1.61 %
4	https://kmmi.org.ua/uploads/attachments/books/folyoiratok/egyutt/2021/egyutt_2021_2.pdf	210 (13) 1.50 %
5	https://kmmi.org.ua/uploads/attachments/books/books-pdf/DGY_magyar_irodalmi_elet_3_0.pdf	158 (9) 1.13 %
6	https://kmmi.org.ua/uploads/attachments/books/folyoiratok/egyutt/2022/egyutt_2022_2.pdf	155 (7) 1.11 %
7	http://xantusz.hu/magyar-irodalmi-elet-es-irasbeliseg-karpataljan.html	107 (3) 0.76 %
8	https://karpataljaiadatbank.com/wp-content/uploads/2022/12/kozoktatas20174-1.pdf	92 (3) 0.66 %
9	http://real.mtak.hu/23953/7/szlav_eredetu_lexikai_elemek.pdf	73 (3) 0.52 %
10	https://real.mtak.hu/79423/1/Gazdag_Vilmos_Segedkonyv_2018_final_2018_04_13_u.pdf	55 (2) 0.39 %
11	https://docplayer.net/65749172-Studiyi-z-filologiyi-ta-zhurnalistiki.html	47 (2) 0.34 %
12	https://core.ac.uk/download/pdf/145236044.pdf	44 (3) 0.31 %
13	https://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2021/11/Gazdag-Vilmos_konyv.pdf	43 (3) 0.31 %
14	https://docplayer.hu/68188909-Jo-gyakorlatok-a-korai-idegennyelvi-fejlesztesben-oktatas-fejlesztes-kutatas.html	15 (1) 0.11 %
15	https://docplayer.hu/4315050-Segedkonyv-a-szlav-magyar-nyelvi-kapcsolatok-tanulmanyozasahoz-2014-beregszasz.html	13 (2) 0.09 %
16	https://karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/az-ukran-hazelnok-alairta-a-nyelvtorvenyt/	13 (1) 0.09 %
17	https://adoc.pub/po-o-zakarpatszki-ketnyelvseg-ketnyelvsegi-hatasok-es-monogr.html	7 (1) 0.05 %

Список прийнятих фрагментів (немає прийнятих фрагментів)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗМІСТ	КІЛЬКІСТЬ ОДНАКОВИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
------------------	-------	---------------------------------------
